Derleyenler: Haluk Geray - Funda Başaran - Aylin Aydoğan

İletişim Ağlarında Yeni Hizmetler

Kapitalist Çıkarlar, Kamusal Politikalar

ÜTOPYA
Medya-İletişim

Ütopya Yayınları: 286
Medya-İletişim Dizisi

© 2016 Ütopya Yayınevi

1. Baskı
Ütopya Yayınevi
2016

Kapak Tasarım
Zafer Kıyan

Sayfa Düzeni
Ütopya

Baskı ve Cilt
Bizim Büro Matbaa
Sedef Sokak No: 6/1 İskitler – Ankara
Tel: (0 312) 229 99 28

ISBN 978-605-9378-00-0

Ütopya Yayınevi
Ataç I Sokak 33/15 Kızılay / Ankara
Tel-Fax: (0 312) 433 88 28

İnternet: www.utopyayayinevi.com.tr

E-Posta: utopya@utopyayayinevi.com.tr

İLETİŞİM AĞLARINDA YENİ HİZMETLER

Kapitalist Çıkarlar, Kamusal Politikalar

Editörler
HALUK GERAY
FUNDA BAŞARAN
AYLİN AYDOĞAN

İÇİNDEKİLER

Giriş – Enformasyon ve İletişim Hizmetleri:
Kamusal Faydayı Yeniden Düşünmek.....7
AYLİN AYDOĞAN

İdealist ve Stratejik Modeller Çerçevesinde
Ağ Politikası Oluşturma Süreci:
Türkiye Örneğinde Ekonomi Politik Yaklaşım 19
HALUK GERAY

Bağımlılığın Yeniden Üretimi:
Hegemonik Söylemler Çevre Ülkelerde
Bilgi İletişim Teknolojileri Politikalarını Nasıl Şekillendirir 50
HALUK GERAY – FUNDA BAŞARAN

Çin'in Devlet Kaynaklı Yükselişi: Telekom Endüstrisi Örneği 81
ULAŞ EMİROĞLU

Avrupa'da Sayısal Medya Ortamında Kamu Hizmeti Yayıncılarının
Sınırları: Belirsizlikler, Sorunlar ve Çözümler.....105
ÖZGE YALÇIN

Toplumsal İnşa Süreci Olarak
İnternette Televizyon Teknolojisi: IPTV 142
İBRAHİM ÇALIŞIR

İnternet Arama Motorları ve Ekonomik Yapılanması 179
NURHAN KAVAKLI

Özgür Yazılım 213
İZLEM GÖZÜKELEŞ

E-Öğrenme Bağlamında Açık Erişim:
Tecimselleşme mi Dışlananları İçerme mi? 243
SERHAT ÇOBAN

Yazarlar 284

GİRİŞ
ENFORMASYON VE İLETİŞİM HİZMETLERİ: KAMUSAL FAYDAYI YENİDEN DÜŞÜNMEK

AYLİN AYDOĞAN

Günümüzde iletişim alanına yönelik düzenlemelerde ekonomik girdiler politika oluşturma sürecinde hakim konumdadır. Kamusal fayda ise rekabet gücü elde etme, verimlilik, ekonomik kazanım gibi hedeflerin gerisinde kalmaktadır. Bunun temel nedeni iletişim alanına günümüz ekonomik formasyonu içinde biçilen rolde aranmalıdır.

Kapitalist ekonomi 1970'lerin ikinci yarısında yeni bir krize girmiştir ve bu kriz özü itibariyle sermaye birikiminin kesintiye uğramasıyla oluşan ve kapitalizmin döngüsel olarak yaşadığı yapısal krizlerden başka bir şey değildir. Her kriz döneminde olduğu gibi bu kez de sermaye birikiminde yaşanan kesintinin aşılmasını hedefleyen yeniden yapılandırma politikaları geliştirilmiştir. Bu politikalar çerçevesinde de bir önceki dönemin üre-

Initial Announcement (2015). GNU. http://www.gnu.org/gnu/initial-announcement.en.html Erişim Tarihi: 15.07.2015.

It's Time to Talk About Free Software Again (2014). Debian. https://-lists.debian.org/debian-devel/1999/02/msg01641.html Erişim: 12.05.2014.

Levy, Steven (2014). *Hackerlar: Bilgisayar Devriminin Kahramanları.* çev. Emel Aslan. Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı.

Moody, Glyn (2002). *Rebel Code: Inside Linux and the Open Source Revolution.* New York: Basic Books.

Pedersen, Martin J. (2010). "Introduction: Property, Commoning and the Politics of Free Software." *The Commoner* 14(Winter): 9-48.

Perens, Bruce (1999). "The Open Source Definition." *Open Sources: Voices from the Open Source Revolution.* Chris DiBona vd. (der.) içinde. Sebastopol: O'Reilly Press. 171-188.

Shared Source (2015). Wikipedia. https://en.wikipedia.org/wiki/Shared_source Erişim Tarihi: 15.07.2015.

Stallman, Richard Matthew (2009). "GNU Bildirgesi [:Manifesto]." *Özgür Yazılım, Özgür Toplum: Richard M. Stallman'ın Seçme Yazıları.* S. Çapkan vd. (der., çev.) içinde. Ankara: Elektrik Mühendisleri Odası. 39-49.

The GNU Manifesto (1985). GNU. http://www.gnu.org/gnu/manifesto.en.html Erişim Tarihi: 15.07.2015.

Tiemann, Michael (1999). "Future of Cygnus Solutions: An Entrepreneur's Account." *Open Sources: Voices from the Open Source Revolution.* Chris DiBona vd. (der.) içinde. Sebastopol: O'Reilly Press. 71-89.

Türk Standardları Enstitüsü (2013). *Bulut Bilişim Güvenlik ve Kullanım Standardı (Taslak).* https://www.tse.org.tr/upload/tr/dosya/duyuru-yonetimi/1082/12122014170015-2.pdf Erişim Tarihi: 15.09.2015.

Williams, Sam (2002). *Free as in Freedom: Richard Stallman's Crusade for Free Software.* Sebastopol: O'Reilly Press.

Wood, Ellen Meiksins (1999). *The Origin of Capitalism.* New York: Monthly Review Press.

E-ÖĞRENME BAĞLAMINDA AÇIK ERİŞİM: TECİMSELLEŞME Mİ DIŞLANANLARI İÇERME Mİ?

SERHAT ÇOBAN

1) GİRİŞ

Tarihsel olarak uzaktan eğitim ve açık öğrenme yaklaşımlarının ortaya çıkışındaki temel saik akademik, kişisel ve ekonomik nedenlerden kaynaklı eğitim alamayan ya da eğitimini tamamlayamayan dezavantajlı kesimlere eğitimi yaymaktır. Dezavantajlılar, ekonomik durumları, cinsiyetleri, etnik veya dilsel kökenleri, dinleri veya politik konumları nedeniyle toplumsal ve ekonomik bütünleşme şansları diğer insanlara göre daha düşük olanları ifade etmektedir. Bu kişiler genellikle sağlık, konut ve bu çalışmada temel alındığı üzere eğitim gibi temel toplumsal gerekliliklerden yoksun olanlardır.

Kapitalizm ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan Refah Devleti bağlamında değerlendirildiğinde de teknolojilerin eğitimde kullanılmaya başlanmasının temel amacı eğitimi daha çok insana yaymak ve dezavantajlılara uzatmaktır. Ancak

bu biçimde gelişen eğitimde teknoloji kullanımının kapitalizmin yeniden yapılanma süreci içinde tecimsel yönelimlerin ağırlığı doğrultusunda yeniden şekillenmekte olduğu görülür. Uzaktan eğitim yaklaşımı Refah Devleti döneminde eğitimi daha çok insana yaymak ve dezavantajlılara uzatmak biçiminde gelişirken kapitalizmin yeniden yapılanmasıyla daha tecimsel bir niteliğe bürünür. Yeniden yapılanma sonrası dönemde maddi kazanç elde etmeyi amaçlayan uzaktan eğitim kuruluşları ortaya çıkmıştır. Özel e-öğrenim üniversiteleri, üniversitelerin kâr amaçlı kurdukları e-öğrenim şubeleri bu duruma örnektir.

Uzaktan eğitim ve açık öğrenim, e-öğrenme kavramsallaştırmasıyla yeniden yapılanmanın tecimsel ortamına eklemlenirken bir başka gelişme de ortaya çıkmıştır. Bu da açık erişim hareketidir. Geriye dönüp bakınca açık erişim olarak kavramsallaştırılabilecek yaklaşım, önce yazılım alanında, özgür açık kaynak kodlu yazılım (ÖAKKY) hareketi olarak başlamıştır ve günümüzde açık dergi, açık ders materyali, açık kitap gibi pek çok alana yayılmıştır. Örneğin e-öğrenmenin en önemli bileşenlerinden olan öğretim yönetim sistemlerinde, açık yazılımlar tecimsel yazılımların egemenliğini hızla aşındırmaktadır. Ancak bu aşındırma Refah Devleti dönemindeki dezavantajlıya eğitim götürme hedefini gerçekleştirmeye ne kadar yardımcı olmaktadır? Bu yazının amacı açık erişim hareketinin e-öğrenme bağlamında nereye oturduğunu ve ne tür sonuçlara yol açtığını incelemektir.

Özellikle yeni iletişim teknolojilerinin eğitim alanında kullanılmasının yaygınlaşması, uzaktan eğitim uygulamalarının e-öğrenme adı altında genişlemesi ve sanal üniversite kampüslerinin ortaya çıkışı Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (*The General Agreement on Trade in Services* -GATS) çerçevesinde eğitimin yeniden yapılanmasında yeni olanakların doğuşunu da sağlamıştır (EI-PSI, 1999: 13-14). 1970'lerin ortalarında ortaya çıkan

yeni paradigma doğrultusunda eğitim alanı, hizmetler sektörü çerçevesinde ticarileştirmenin konusu haline gelmiştir. Bilgi iletişim teknolojilerindeki (BİT) gelişmelerin etkisi yeni paradigmayla birleştiğinde de sermayenin değerlenebileceği alanın oldukça genişlediğini söylemek mümkündür. Yeniden yapılanma sadece hizmetler sektörüne değil aynı zamanda BİT'in ve iletişim ağlarının yoğun kullanımını temel alan enformasyon toplumu paradigmasına da dayanmaktadır.

2) E-ÖĞRENME VE AÇIK ERİŞİM MODELLERİ

BİT'in eğitim ve öğretim alanında kullanımıyla farklı eğitim ve öğretim pratikleri de ortaya çıkmıştır. Bu pratiklerin uygulanması geleneksel eğitime eklemlenmiş uzaktan eğitim programları ile diploma alma, sanal üniversite, Açık Eğitim Kaynakları Hareketi (açık ders malzemeleri, açık eğitim içeriği, açık ders kitapları, açık dergi) gibi değişik biçimlerde adlandırılan yaklaşımların ilgili yazın içinde yaygın kullanımına yol açmıştır.

BİT'in yükseköğretimde kullanımının geleneksel lisans eğitiminde hem pedagojik hem de mekânsal farklılıkları meydana getireceği vurgulanır. Walsh, modern yüksek eğitimin temelini geleneksel lisans eğitiminin oluşturduğunu ifade ederek bu eğitimin pedagojik ve mekânsal bileşenler olarak bölündüğünü belirtir. Pedagojik bileşenin temel unsurunu derslerin oluşturduğunu ifade eden Walsh, bu bileşenin akran etkileşimi, öğrencinin konferans veya seminere katılımı, bağımsız çalışabilmesi gibi özellikler de taşıdığını vurgular. Öğrencilerin etkileşim içinde sınıfta öğretmenlerine soru sorabildiğini, onlardan geri bildirim alabildiğini, derslerini başarı ile tamamlayan öğrencilere ise ders kredisi alma hakkının verilebildiğini belirten Walsh, tüm kredilerini başarılı bir biçimde tamamlayan öğrencinin kurumdan

diplomasını alarak mezun olduğunu ifade eder. Geleneksel lisans öğretiminin mekânsal bileşenleri olan yapraksı kampüsler, yurt yaşamı, ders dışı etkinlikler, öğrenci merkezleri ve spor salonları akran etkileşimi için önemli fırsatlar sunar (2011: 1).

Uzaktan eğitim ise üniversitelere eğitim aktivitelerini sınıf duvarlarının ötesine taşıma imkânı verir. Uzaktan eğitimde, öğrencinin yatırdığı harç ücreti karşılığında çevrimiçi (*online*) programlar sağlanmakta ve öğrencilere aldıkları programları başarıyla tamamlamaları karşılığında diploma verilmektedir. Bir başka ifadeyle geleneksel üniversite deneyiminin pedagojik bileşimi mekânsal bileşiminden ayrışır. Bu eğitim modeli, tecimsel amaçlı kurumlar tarafından da desteklenebilir (Walsh, 2011: 1). Geleneksel lisans eğitimi, fakülte ve akran iletişim ağı içinde[1] öğrencilerin öğrenmesini sağlarken öğrenciler başarılarının tescillenmesine yönelik belge almaktadır. Brown ve Duguid (1996: 12), bireylerin, ailelerin, devletin ve hükümet kurumlarının yüksek eğitime yatırım yapmaya istekli olmalarının temel nedenini derecelendirme, belge verme ve diplomaya dayandırır. Walsh (2011: 4) ise uzaktan eğitimin çok az bir farklılık içerdiğini belirtir. Buna göre uzaktan eğitimde fakülte ve akran ilişkisel ağı ile mekânsal deneyimin bulunmayabildiğini buna karşın çevrimiçi diploma programları ile öğrencinin kredi kazanmasına imkân sunulduğunu belirtir. Uzaktan eğitimde de öğrenci üniversiteye harç ücretini yatırmakta ve üniversite de ona yeterlik belgesi vermektedir.

Çevrimiçi diploma programlarının dışında geleneksel eğitime eklemlenmiş çevrimiçi eğitim biçimleri de bulunur. Geleneksel eğitime alternatif olmaktan ziyade onu tamamlayıcı nitelikte

[1] Winston ve Zimmerman (2004: 418) yüksek eğitimde akran eğitimi hakkındaki çalışmalarında akranların güçlü bir öğrencinin akademik performansını olumlu etkilerken zayıf bir öğrencinin akademik performansını düşürdüğünü belirtir.

olan bu uzaktan eğitim uygulamaları karma öğrenme olarak da adlandırılır. Bu eğitim modeli, sınıf eğitimi ile öğretim teknolojisinin herhangi bir formu (video-teyp, CD-ROM, web tabanlı öğrenme vb.) arasındaki ilişkiye vurgu yapar. Bu öğrenme yaklaşımı çevrimiçi ve yüzyüze eğitimin bir bileşeni olarak tanımlanmaktadır; bilgisayar temelli teknolojiler de bu öğrenme yaklaşımı içinde merkezi roldedir.[2] Bu, tarihsel olarak ayrı olan geleneksel/yüzyüze eğitim ile dağıtılmış öğrenim sistemlerini[3] birleştirir.[4]

Online eğitimle öğrencilere diploma veren programlar daha çok yükseköğretimde görülür ve bu uzaktan eğitim kurumlarına sanal üniversite adı verilir. Goddard ve Cornford (2001: 131) sanal üniversitenin BİT'ten yararlanarak yüksek eğitimin yeniden yapılanmasını sağlamada güçlü bir vizyon olarak ortaya çıktığı belirtir. Sanal üniversite bir üniversitede bulunması gereken eğitim ve araştırma gibi temel etkinliklerin büyük ölçüde internet üzerinden yürütüldüğü eğitim ortamıdır. Fiziksel bir yerleşkesi yoktur. Elektronik ağlar üzerinden –elektronik posta, ilan panoları, video konferans vb.– eğitim sunan bir ortamdır (Brey, 2003).

[2] Bilgisayar destekli iletişimin insani boyutları dışladığı eleştirilerine karşı sanal topluluklar, anlık mesajlaşmalar ve bloglar yoluyla insani etkileşimin de kapsandığı cevabı verilir. Bilgisayar arayüzlerinin de bu doğrultuda daha insani ve sosyal boyutu öne çıkaran biçimde yapılandırıldığı belirtilir (Graham, 2006: 4-7; Hoic-Bozic vd., 2009: 1; Wu vd., 2010: 156).

[3] Dağıtılmış öğrenim sistemleri, yeni teknolojilerin gelişmesi ile iletişim ve etkileşimin dağıtma olanaklarındaki genişlemesi için kullanılır.

[4] Geçmişte farklı izleyici ihtiyaçlarına hitap eden araç ve metotlara sahip olan geleneksel-yüzyüze öğrenme ortamı ile dağıtık öğrenme ortamları birbirinden ayrıydı. Geleneksel öğrenme, eşzamanlı, birebir ve öğretmen yönelimli bir ortamda meydana gelirken uzaktan öğretim yaklaşımları kendi kendine öğrenme, etkileşimli öğretme materyalleri ve eşzamansız bir ortama vurgu yapmaktaydı. Teknolojik yeniliklerin gelişimi ve artan yayılımı ile dağıtık öğrenme yaklaşımının özellikleri de gelişmiştir. Teknolojideki ilerlemelerle dağıtık öğrenme, eşzamanlı ve yüzyüze ortamlara yakın bir biçimde meydana gelebilmektedir.

Avustralya'da USQOnline, İngiltere'de Açık Üniversite, Finlandiya Sanal Üniversitesi, İtalyan Uzaktan Eğitim Üniversitesi, ABD'de Illinois Sanal Kampüsü ve Kanada Sanal Üniversitesi sanal üniversitelerin dünya çapındaki örnekleri arasındadır. Bu üniversite yapısının Avustralyalı araştırmacıların yükseköğretim sistemleri üzerinde küresel iş ve yeni medya araçlarının etkilerini incelemeleriyle ortaya çıktığı belirtilir. Bu üniversite modelinde, geleneksel üniversite yerleşkeleri kaldırılır ve üniversite "sanal bir kuruma" dönüştürülür. Bu duruma da "duvarsız üniversite" adı verilmektedir. Bu üniversite yapısı içinde, küresel anlamda belirli bir potansiyele sahip öğrenciler, öğretim elemanları, işverenler, mezunlar ile bir ağ oluşturulması amaçlanmaktadır (Balyer ve Gündüz, 2010: 29).

Sanal üniversite adı AB belgelerinde de sıkça kullanılmaktadır. Sanal Üniversite modelinin 1999 yılında imzalanan Bologna Deklarasyonu'nun 2010 Avrupa Yükseköğretim Alanı oluşturma planının gereği olarak hayata geçirilmesi planlanmıştır (Kylämä, 2005: 110).

ABD'de sanal üniversite, dünyanın birçok yerinden gelecek talep ve bunun ekonomik katkısı nedeniyle ayrı bir önem taşır. ABD'nin batısında yer alan on eyalet yöneticisi Western Governers' University (WGU) adıyla bir üniversite kurmuşlardır. Bu üniversite İngiliz Açık Üniversitesi ya da Türkiye'deki Açık Öğretim Fakültesi (AÖF) gibi geniş kitlelere eğitim hizmetini amaçlayarak "Mega Üniversite" unvanını almak istemektedir. Ayrıca bu üniversitenin amacı üye eyaletlerin üniversitelerinin olanaklarından ve öğretim elemanlarından yararlanarak öğrencilere nitelikli eğitim hizmeti sunmaktır (Balyer ve Gündüz, 2010: 29-30).

ABD'de bilgi tabanlı ekonominin, iş piyasasının ihtiyaç duyduğu becerileri sağlama amaçlı eğitim-öğretim düzeyini geliş-

tirmek istediğini söyleyen Gladieux ve Swail (1999) yeni iletişim teknolojilerinin sunduğu olanaklar çerçevesinde yarı zamanlı eğitim, esnek eğitim, sürekli eğitim, uzaktan eğitim, sanal üniversite gibi kavramların önem taşıdığını belirtir.

Goddard ve Cornford ise sanal üniversite vizyonunun hızla yayılmasını sağlayan gücün, elit yüksek eğitimden kitlesel yüksek eğitime ulaşma isteği olduğunu belirtir. Geleneksel eğitimde öğrencilere ayrılan kaynak miktarındaki azalmanın, yeni iletişim teknolojilerinin de yardımıyla öğrencilere kitlesel olarak ulaşılabilirliğin artmasının ve kazançlı niş piyasalara (deniz aşırı ülke öğrencileri, orta yaşlı öğrenciler) ulaşma isteğinin doğal sonucu olarak bu vizyon öne çıkmaktadır (2001: 132).

Sanal üniversitenin gittikçe farklılaşan öğrenci kitlesiyle başa çıkabilme yaklaşımı olarak görülebileceği de ifade edilmektedir. Yüksek eğitimde yer alan 18-24 yaş aralığındaki orta sınıfa mensup kişilere olan özel ilginin ve yaşam boyu eğitimle diğer sosyal gruplara olan ilginin yoğunlaştığı bu anlamda da yeni piyasa formlarının oluştuğu belirtilmektedir. Ekonomik olarak üst sınıfa mensup öğrenenlerden, toplumun geniş kesimlerine hitap eden kitlesel öğrenenlere geçişin sağlanacağı ve bu durumun da öğrenenleri edilgen bir halden etkin bir hale getireceği ifade edilir. Bu anlamda da sanal üniversite yeni ve kazançlı deniz aşırı piyasalar ile iç piyasadaki yeni sosyal gruplara ulaşma bağlamında üniversiteyi güçlendirip genişletmenin bir aracı olarak görülmekte; öğrenciler üniversitenin sadece tüketicisi değil kaynağı olarak da ele alınarak mezunların, mezun oldukları kurumlara yatırım yapmaya ikna edilebileceği belirtilmektedir (Goddard ve Cornford, 2001: 133).

Gladieux ve Swail (1999: 12-13), ABD'deki yarı zamanlı eğitim kurumlarına yaptırılan kayıtların tam zamanlı kayıtlardan

üç kat fazla olduğunu dolayısıyla da eğitim piyasasının yeniden oluştuğunu ifade eder. Birçok geleneksel eğitim kurumu gibi Phoenix Üniversitesi'nin de kâr amaçlı bir kurum olarak akreditasyon sistemleri geliştirip, ulusal çapta 70'den fazla siteyle işbirliği içinde öğrencilere diploma vermesi bu durumu örneklendirir. ABD Eğitim Bakanlığının 1995'te yaptığı bir ankete göre geleneksel eğitim kurumlarının üçte biri programlarında uzaktan eğitim derslerine yer verirken bu kurumların dörtte biri uzaktan eğitim ile diploma vermektedir. Penn State Üniversitesi, Minesota Üniversitesi, California Üniversitesi bu kurumlar arasındadır.

Sanal üniversite, çevrimiçi dersler alan öğrencinin kurs ya da ders materyalini kendisinin okuması, çalışması, yazması ve interaktif telekonferans yöntemiyle diğer öğrencilerle birlikte çalışmasını gerektirir. Sanal üniversitenin öğrenme materyalleri basılı kaynaklar, kitaplar, ses ve video kasetleri, televizyon programları, CD Rom-yazılım ve web siteleri olarak sıralanabilir. Sanal üniversite BİT aracılığıyla bilgi paylaşımını esas aldığından çevrimiçi ders malzemeleri üretimi burada büyük önem taşır (Balyer ve Gündüz, 2010: 33).

Sanal üniversite kavramını eleştirel bir yaklaşımla ele alan Gladieux ve Swail yeni teknolojilerle gerçekleştirilen eğitim faaliyetinin maliyetleri azaltmadığını hatta arttırdığını ifade etmiştir. Yazarlara göre sanal üniversite ile eğitime erişimde coğrafi bariyerler kırılmakta ancak yerine yenileri ortaya çıkmaktadır. Gladieux ve Swail, yaptıkları araştırmada ABD'de gelir durumu, renk, etnisite gibi özellikler açısından bilgisayar kullanımı ve internete erişim noktasında önemli uçurumlar görüldüğünü de belirtir (1999: 18-19).

Sanal üniversite yazınında ders materyalleri ile öğrenci bilgi bankalarının sanal ortamda olmasının akademik birikimin ticari

Tablo 7) Uzaktan Eğitim Kurumlarının Sınıflandırması

Kurum Tipi	Statüsü	Kullandığı Araç	Tah. Öğrenci Sayısı
Özerk Uzaktan Eğitim Kurumları			
Basın ve Yayın Temelli Açık Üniversiteler (Ör. İngiliz Açık Üniv.)	Kamu	Basılı, Radyo / TV, BİT	4 milyon
Otonom Uzaktan Üniversiteler (Ör. Catalonia Açık Üniversitesi)	Kamu	Çevrimiçi	50-100 bin
Sanal Üniversiteler (Ör. Indira Ghandi Ulusal Açık Üniversitesi)	Özel	Uydu TV, Çevrimiçi	100-150 bin
İki Yönlü Kurumlar (Örneğin Deakin Üniversitesi)	Kamu	Basılı, Mektup, Uydu TV, Video Konferans, BİT	1 milyondan fazla
Maddi Kazanç Yönelimli Kurumlar			
Özel e-öğrenim üniversiteleri (Ör. Phoenix Online)	Özel	Çevrimiçi	50+100 bin
Kâr Amacı Gütmeyen Üniversitelerin Yan Organizasyonları (Ör. Sanal Temple)	Özel	Çevrimiçi	5 bin
Ortaklıklar ve Konsorsiyumlar			
Üniversitelerin Diploma/Derece Ortaklığı (Ör. Cleveland Eyalet Üniversitesi, Akron Üniversitesi)	Kamu + Özel	Çevrimiçi	1.000
Kamu-Özel Ortaklığı (Örneğin eCollege)	Kamu + Özel	Çevrimiçi	50 bin
Ulusal Konsorsiyumlar (Ör. Canadian Sanal Üniversitesi)	Kamu + Özel	Basılı, Mektup, Uydu TV, Çevrimiçi, BİT	100-150 bin
Uluslararası Konsorsiyumlar (Ör. West Indias Üniversitesi)	Kamu	Uydu TV, Sesli Konferans	10 bin
Kâr Amaçlı Konsorsiyumlar (Ör. NextEd)	Kamu + Özel	Çevrimiçi	3 bin
İşyeri Eğitimi ve Şirket Üniversiteleri			
Özel E-Öğrenme Şirketleri (Ör. SkillSoft)	Özel	Çevrimiçi	2,5-3 milyon
Şirket Üniversiteleri (Ör. FORDSTAR)	Özel	Uydu TV, Video Konferans	500 bin
Mesleki Dernekler (Ör. Chartered General Accountants	Özel	Çevrimiçi	---
Sanal Okullar	Çoğunlukla Kamu	Çevrimiçi	1.000

Kaynak: Bates, 2005: 34.

amaçlar doğrultusunda kullanılabileceği, üniversitenin elindeki bilgiyi borsa simsarları gibi pazarlamaya çalıştığı algısının oluşabileceği yönünde eleştiriler de yer almaktadır (Brey, 2003; Goddard ve Cornford, 2001: 1). Bir diğer eleştiri de sanal üniversitenin piyasa yönelimi ve ticari eğilimlerine ilişkindir. Noble, projenin finansmanının ilk başta özel sektörden geldiğine dikkat çeker. Entelektüel mülkiyet hakları söylemiyle de araştırmacıların ve endüstrinin yeniliklerinin ticarileştirilmeye teşvik edileceğini belirtir. Noble, donanımın, yazılımın, ders materyallerinin ve diğer eğitim ürünlerinin pazarlanabilir bir biçimde eğitim piyasasında yer aldığını söylemektedir (1998: 361).

Bates, 2003'teki verilere göre uzaktan eğitim kurumlarını sınıflandırdığı çalışmasında uzaktan öğrenim gören 9 milyon kişi olduğunu belirtir (bkz. Tablo 1). Buna göre 5 milyon kişi kamu eğitim kurumlarında 4 milyon kişi ise özel eğitim kurumlarında öğrenim görmektedir. Uzaktan eğitim gören 4 milyon kişi çevrimiçi eğitim görürken 5 milyon kişi ise basılı yayınlar ve radyo-televizyon yayıncılığı üzerinden eğitim almaktadır. Üniversiteler, sayıları 3-4 milyonu bulan öğrencilere e-öğrenim yoluyla hizmet vermekte ve kamu eğitim kurumlarında yaklaşık yarım milyon kişi, özel eğitim kurumlarında ise 3 milyonun üzerinde kişi çevrimiçi eğitim almaktadır (2005: 34). Aşağıdaki tablodan da görülebileceği üzere tecimsel nitelikli uygulamalar yaygınlaşmaktadır. Ayrıca farklı eğitim modelleri farklı yaklaşımların gelişmesine de imkân vermektedir.

a) Sanal Üniversitelerin Temel Ortamı Olarak Öğretim Yönetim Sistemleri

Tecimselleşmenin önemli bir boyutunu yazılım ve içerik unsurları oluşturur. E-öğrenme uygulamalarının son yıllarda artan kullanımı, eğitim kurumlarının dikkatini öğrenim teknolojileri

ile web üzerindeki içeriğe çekmiştir (O'leonard, 2008: 38). Web üzerinde öğrenme aktivitelerinin yönetimini sağlayan yazılımlara öğretim yönetim sistemleri (ÖYS) denir. Bu yazılımlar öğrenci, öğretmen ve yöneticinin çevrimiçi öğrenim hizmetlerine erişimini organize eder ve sağlar (Paulsen, 2002). Yüz yüze/-geleneksel eğitimde binalar, sınıflar, eğitmenlerin dersleri, kitaplar ne ise, sanal üniversitede de ÖYS odur.

E-öğrenmenin ana bileşenlerinden birini oluşturan ÖYS yazılımları, ağ üzerinden eş zamanlı olmayan öğrenme materyali sunma, bunu değişik biçimlerde paylaşma ve tartışma, derslerde kayıt olma, ödevler alma, sınavlara girme, bu ödev ve sınavlara ilişkin geri bildirim sağlama, öğrenme materyallerini düzenleme, öğrenci, öğretmen ve sistem kayıtlarını tutma, raporlar alma gibi olanakların otomatik yapılmasını sağlar. Çevrimiçi içerikler bu yazılımların olmazsa olmaz parçalarıdır (Duran, 2007: 1; Dauphin, 2010: 153).

E-öğrenmenin uygulanabilmesi için çeşitli programlara ihtiyaç vardır. İlgili yazında bu programlar çeşitli adlar alır: Learning Management System (LMS), Course Management System (CMS), Learning Content Management System (LCMS), Managed Learning Environment (MLE), Learning Support System (LSS) veya Learning Platform (LP). ABD'de CMS ve LMS yaygın olarak kullanılırken İngiltere ve Avrupa'da Virtual Learning Environment (VLE) ve MLE daha yaygındır. Türkçe yazın incelendiğinde ise ÖYS'nin farklı kavramlar ile ifade edildiği görülür. Bunlar, Ders Yönetim Sistemi, Öğrenim Yönetim Sistemi, Öğrenme Yönetim Sistemi, Öğretim Yönetim Sistemi, Eğitim Yönetim Sistemi olarak sıralanabilir (Yorulmaz, 2010).

ÖYS'de aranan içeriğe kolayca ulaşılması, farklı üreticilerden alınan içerik ve araçların birlikte çalıştırılması, bir ÖYS'de hazır-

lanan içeriğin başka bir ÖYS'ye taşınabilmesi için standartlar ve spesifikasyonlar oluşturulmaktadır. Spesifikasyonlar, standartlardan daha az gelişmiş olup kişilere yaptıkları iş hakkında bilgi vermektedir. Standartlar ise tanınan veya bilinen organizasyonlar tarafından onaylanmış tanımdır; biçimdir (Friesen ve McGreal, 2002). Bu anlamda Paylaşılabilir İçerik Nesne Referans Modeli (*Shareable Content Object Referans Model* –SCORM) standartları, eğitsel içeriğin en küçük birimlerinden sistemin çalışma ortamına kadar çok kapsamlı bir standartlar çatısı ortaya koyması nedeniyle bir ÖYS tasarlanırken mutlaka göz önünde bulundurulması gereken bir öğedir. E-öğrenme alanında geliştirilmiş birçok standart ve tanımlama tek bir başvuru modeli çatısı altında toplanmaya başlamış ve oluşturulan bu modele SCORM adı verilmiştir (Bayram vd., 2009).

ÖYS'nin birlikte çalışabilirlik, yeniden kullanılabilirlik, yönetilebilirlik, erişebilirlik, devamlılık ve ölçeklenirlik olmak üzere bir dizi özelliğe sahip olması gerekir. Birlikte çalışabilirlik (*interoperability*) farklı kaynaklardan alınan içeriklerin birleştirilerek farklı sistemlerde çalıştırılabilmesidir. Böylece farklı sistemlerin birbirleri ile iletişim kurarak etkileşmesi sağlanır. Yeniden kullanılabilirlik (*re-usability*) e-öğrenme içeriğini oluşturan bilgi nesnelerinin (metin, grafik, ses, animasyon, video, kod) yeniden kullanılabilir olmasıdır. Bu kavram, bilgi nesnelerinin birleştirilerek farklı bir öğrenme nesnesine dönüşebilmesini de ifade eder. Yönetilebilirlik (*manageability*) kullanıcıya ya da içeriğe ait bir bilginin ÖYS aracılığıyla kolaylıkla izlenebilmesini ifade eder. Ulaşılabilirlik (*accessibility*) kullanıcının bir öğrenme nesnesine istediği zaman ulaşabilmesini belirtir. Devamlılık (*durability*) teknolojik bir gelişmenin, örneğin içerik üretilirken kullanılan bir aracın yeni bir sürümünün çıkmasının, yeniden tasa-

rım ya da kodlama gerektirmemesini ifade eder. Ölçeklenirlik (*scalability*) ise kullanılan teknolojinin kullanıcı sayısında, ders sayısında ya da içeriğinde muhtemel bir artışı kaldırabilecek nitelikte olmasıdır (Duran, 2007: 8).

ÖYS piyasa büyüklüğü 1 milyar dolara yaklaşmıştır ve ABD bu piyasada 600 milyon dolarlık bir paya sahiptir (LMS Enterprise-class..., 2010; O'leonard, 2008: 39). 2008'de ABD'de yapılan bir araştırma eğitim kurumlarının %40'ının ÖYS kullandığını ortaya çıkarmıştır (O'leonard, 2008: 39).

ÖYS yazılımları kapalı/ticari ve açık kaynak kodlu olmak üzere iki gruba ayrılır ve piyasada birçok ÖYS yazılımı bulunmaktadır. Kapalı/ticari kaynak kodlu uygulamalarda piyasanın liderliğini Blacboard ve WebCT yazılımları çekmektedir. Bu iki yazılım şirketi 2005 yılında birleşmiştir ve bu yazılımların ABD'de ÖYS yazılımı kullanan yükseköğretim ve ortaöğretim kurumlarındaki yaygınlığı tahmini %80'dir. Eğitim kurumlarının yaklaşık %59'unun herhangi bir ÖYS yazılımı kullanmadığı göz önüne alındığında hâlâ büyük bir piyasa büyüklüğü potansiyelinin bulunduğu görülür (Yorulmaz, 2010).

Kapalı/ticari kaynak kodlu uygulamaların yanında açık kaynak kodlu yazılımlar da mevcuttur. Bu yazılımlardan en bilineni Modüler Nesne Yönelimli Dinamik Öğrenme Ortamı (*Modular Object Oriented Dynamic Learning Environment* –Moodle) isimli yazılımdır. Güncel verilere göre Moodle 216 ülkede ve 66.450 sitede kullanılmaktadır. Martin Dougimas tarafından Avustralya'daki Perth Üniversitesinde geliştirilen Moodle 77 farklı dili desteklemektedir (Yorulmaz, 2010; Moodle..., 2012). Diğer taraftan kapalı kaynak kodlu Blackboard, WebCT, Angel yazılımları 2008'de piyasanın %56'sını elinde bulundururken 2009'da bu oran %51'e düşmüştür. 2010 verilerine göre ise piyasa yapısı şu

şekildedir: Blackboard %27, Moodle %10, WebCT %9, Angel %8, Desire2Learn %7 (Distance Education..., 2010).

2006-2010 arasında yazılımların yaygınlığını gösteren araştırma sonuçlarına göre Moodle piyasadaki payını sürekli yükselterek yaklaşık %20'ye ulaşmıştır. Blackboard 2006 yılında %70'e yakın pata sahipken 2010'da %57'ye gerilemiştir (The 2010 Campus..., 2010). 2015, ÖYS kullanıcı sayısını gösteren araştırma sonuçlarına göre ise diğer yazılımlara kıyasla Moodle'ın gittikçe yaygınlaştığı görülmektedir.

Tablo 2) Kullanıcı Sayılarının ÖYS Yazılımlarına Dağılımı (2010)

ÖYS Yazılımları	Kullanıcı Sayıları (Milyon)
Moodle	71,1
Edmodo	49,0
SuccessFactors	28,0
TOPYX	20,0
Blackboard	20,0

Kaynak: Top LMS..., 2015.

Geray, web konferans teknolojilerini çoğunlukla konferans veren kişinin görüntü ve sesini katılımcılara dağıtan, katılımcıların da daha çok metinsel olarak yorum yapabildiği veya soru sorabildiği teknolojiler bütünü olarak tanımlar. Bu teknolojik yöntemle 200 kişilik gruplar konferanslara katılabilir (2011). Adobe Connect, Blackboard ve Cisco web konferans teknolojileri alanındaki önemli ticari/kapalı kaynak kodlu yazılımlardır. BigBlueButton, Openmeetings ve WebHuddle ise alandaki önemli açık kaynak kodlu yazılımlardır (Virtual Meeting..., 2011; Webconferencing..., 2012).

Piyasada önemli bir şirket olan IBM'in açık kaynak kodlu yazılımlara ilişkin değişik stratejiler izlediği görülmektedir. Web konferans teknolojileri yazılımlarında da bu stratejilerin izlerini görmek mümkündür. IBM 1950'lerde yazılımları donanımla

birlikte kullanıcıya kaynak kodu açık olarak sunarken, şirket 1980'lerin ortalarından itibaren bu tutumundan vazgeçer. 1990'lara gelindiğinde ise şirket, yaşadığı mali krizin de etkisiyle açık kaynak kodlu yazılımları coşkuyla karşıladı. Bu tarihten itibaren IBM, dönemin politik, teknolojik ve ekonomik durumuna göre kendi bünyesinde açık ve kapalı kaynak kodlu yazılımları birlikte barındırmıştır (Samuelson, 2006).

IBM web konferans sistemi yazılımlarında da genel politikasına uygun hareket etmiş ve ÖAKKY'lerle uyumlu parçaları bulunan Elluminate ve Wimba şirketlerini 116 milyon dolara satın almıştır (Blackboard to..., 2010). Geray, IBM Blackboard'un bu girişiminin hem piyasadaki payını korumak hem de özgür yazılımların kullanıldığı üniversitelere ticari bir bileşen sokmak istemesinin yattığını belirtir (2011).

Açık kaynak kodlu OpenMeetings ise tarayıcı üzerinden çalışan ve web ortamında video konferans yapılmasına olanak sağlayan ücretsiz bir yazılımdır (Şen vd., 2010). OpenMeetings ile aynı dönemlerde geliştirilen açık kaynak kodlu yazılım DimDim ise SalesforceCom şirketine 35 milyon dolara satılmıştır. Bu satış sonrasında DimDim'in kaynak kodları kapatılarak ticarileştirilmiştir (Salesforce.com..., 2012). BigBlueButton (BBB) da özgür ve açık kaynak kodlu konferans yazılımlarındandır ve kullanımı en rahat konferans yazılımı olduğu belirtilir (Geray, 2011). Açık kaynak kodlu yazılımlara kimi ticari firmaların destek olduğu da görülür. BigBlueButton'a ticari bir şirket olan Google tarafından verilen destek de bunun bir örneğidir (BigBlueButton, 2012).

Araştırmalara göre video konferans yazılım alanı 22 milyar dolar seviyesindedir. Piyasanın hâkim yazılımı ise Cisco'dur ($22 Billion to be..., 2012). Son dönemlerde açık kaynak kodlu yazı-

lım firmaları da bulut bilişim (cloud computing) sistemini kullanarak hizmetlerini ücret karşılığı satabilmektedir. Dimdim video konferans yazılımı bu duruma örnektir (Dimdim Web..., 2010).

3) AÇIK ERİŞİM MODELİNİN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

ÖYS ve diğer sanal üniversite bileşenlerinin özgür/açık kaynak kodlu yazılımlarla da yapılabilmesine paralel olarak açık eğitim kaynakları hareketi de gelişmeye başlamıştır. Açık eğitim kaynakları hareketi üç temel dinamikten yola çıkmaktadır:

* Web teknolojilerindeki değişimlerle içerikler çok hızlı bir biçimde ve düşük maliyetlerle paylaşılabilir hale gelmiştir.

* Açık kaynak felsefesi: 1960'lı yıllarda açık kaynak kodlu yazılımlar ile ortaya çıkmıştır ve daha sonra çeşitli alanlara sıçrayarak ilerlemiştir. Açık kaynak kodlu yazılımların başarısı (Moodle, Linux, Mozilla Firefox vb.) Açık Eğitim Kaynakları Hareketi'nin doğmasını sağlayan dinamiklerdendir. Bu felsefe sonucunda açık erişimli dergiler, açık ders kitapları, açık ders malzemeleri ve Avrupa Yedinci Çerçeve Programı kapsamında kamuya malolmuş verilere açık erişimi sağlayan uygulamalar karşımıza çıkmaktadır.

* Lisanslama alanındaki gelişmeler: Academic Free License, BC Commons, Fair Use Network gibi birçok açık lisans türü olmakla birlikte Creative Commons aralarında en öne çıkandır. Genel Kamu Lisansı (*general public license*) metinlerini temel alan bir sözleşmedir. Eser sahiplerine telif hakkından tamamen feragat etmeden eserlerini paylaşabilme imkânı sunar. Kendi içinde çeşitli lisanslama türleri vardır (Kurşun, 2011).

Creative Commons kâr amacı gütmeyen bir kuruluştur ve temel amaçları yaratıcı çalışmaların ve bilginin yasal araçlarla özgürce dolaşımını sağlamaktır. Bu lisans anlaşmasında eserin

yaratıcısı dijital ortamda kullanım haklarını kendisi belirler ve "her hakkı saklı" yerine "bazı hakları saklı" yaklaşımıyla hareket eder (About, 2012).

Avrupa Birliğinin yeni eğitim stratejisi içinde de açık erişim ve açık eğitim kaynakları önemli bir konumdadır. Avrupa Komisyonu açık erişimi, araştırma makalelerine ücretsiz internet erişimini kabul etme pratiğiyle ilgili olarak ele alır. Araştırma veri ve yayınlarına erişimin yaygınlaşmasının bilimsel ilerlemeyi hızlandırdığı kabulünden hareketle de açık erişim çalışmalarına gecikmeden başlanılmasının önemli olduğunu vurgular. Komisyonun amacı, hem Avrupa düzeyinde hem de AB'ye üye devletler düzeyinde 7. Çerçeve ve Ufuk 2020 (Horizon 2020) programları ile kamunun finanse ettiği bilimsel araştırmaları nen etki edecek biçimde kullanılmasını sağlamaktır. Açık erişimin bilgiye ulaşımı kolaylaştırıp Avrupa'nın ekonomik performansını, yeteneklerini arttıracağı bu anlamda da Avrupa'nın rekabet edebilme kapasitesinin geliştirilebilmesi için zorunlu olduğu belirtilir. Bu nedenle de kamunun finanse ettiği araştırma sonuçlarının daha hızlı bir biçimde araştırmacıların, yenilik endüstrisinin ve yurttaşların kullanımına sunulması hedeflenir. Açık erişim ile Avrupa düzeyinde yapılan araştırmalarının görünürlüğünün artacağı da bildirilir (Avrupa Komisyonu, 2014). Komisyon açık erişimi geliştirmek ve uygulamak için bir strateji belirlemiştir. Bu stratejiye göre AB Araştırma Çerçeve Programları (7. Çerçeve Programı ve Ufuk 2020) tarafından finanse edilen projelerden elde edilen araştırma sonuçları açık erişime sunulacaktır. Komisyon yeşil açık arşiv ve altın açık arşiv çalışmalarının desteklenmesi gerektiğini de belirtir (Avrupa Komisyonu, 2014). Yeşil açık arşiv kendi kendine arşivleme olup yazar hakemli yayınının elektronik bir kopyasını kurumsal bir arşivde ya da konu arşivinde arşivler.

Böylelikle de bu yayına herkes ücretsiz bir biçimde ulaşabilir. Altın açık arşiv ise yazarların bilimsel eserlerini açık erişimli dergilerde ya da monografi dizilerinde yayınlamasıdır. Bu yayınlara internete bağlı kullanıcılar ücretsiz bir biçimde erişebilir. Telif hakkı ise genelde yazarındır (MedOANet Açık..., 2013).

Komisyon, ayrıca stratejik olarak üye devletler düzeyinde ulusal açık erişim inisiyatiflerini teşvik etmek ve Avrupa araştırma alanı içinde inisiyatiflerin koordinasyonuna katkı sunmayı da hedefler. Komisyon, açık erişim alanındaki araştırmalar için fon sağlayıp aktiviteleri desteklemektedir ve Ufuk 2020 programı sürecinde bilimsel yayınların, araştırma verilerinin paylaşımının destekleneceğini bildirmektedir (Avrupa Komisyonu, 2014).

Creative Commons da Avrupa çapında açık erişim politikalarının farkındalığından yararlanarak "Avrupa'da Açık Eğitim Kaynakları Politika Projesi" adıyla bir proje başlatmıştır ve Avrupa'da açık eğitim politikalarının uygulanmasını güçlendirmek için uluslararası uzmanlardan oluşan bir heyeti bir araya getirmeyi amaçlamıştır. Creative Commons ve Avrupa'da açık eğitim politikasının belirlenmesinde etkili olan kuruluşlar birlikte hareket ederek bu projeyi oluşturmuştur. Projenin amacı eğitim kaynaklarına ilişkin açık prensipler temelli eğitim politikaları oluşturmak ve açık eğitim kaynakları (*open educational resources*) modelinin Avrupa'da artan farkındalığından yararlanarak Avrupa açık eğitim kaynakları politikasına destek olmaktır. Böylece Avrupa'da kamu finansmanı ile elde edilmiş tüm eğitim içerikleri özgür lisans altında yer alabilecektir. Projenin ilk evresinde üç temel aktiviteye odaklanılacağı belirtilir. Bunlar; açık erişim aktivistlerinden bir topluluk oluşturmak, açık eğitimin faydalarını açıklayan içerikler oluşturmak ve karar alıcılar ve alandaki diğer paydaşlarla toplantılar ve çalıştaylar düzenleyerek onlarla iletişim kurmaktır (European OER..., 2014).

Creative Commons lisans anlaşmasını kullanan birçok açık erişim hareketinin gittikçe önem kazandığını söylemek mümkündür. Açık Erişim Dergi Hareketi ile Açık Ders Kitabı Hareketi buna örnektir. Açık Erişim Dergi Hareketi 1990'ların başında geleneksel bilim sistemindeki iletişim problemlerini çözmek için ortaya çıkmıştır. 2008 yılına gelindiğinde alanda 2.500'-den fazla açık erişimli dergi bulunmaktadır (Tonta, 2008).

Yasal ve teknolojik engellerle dergilere getirilen kullanım sınırlaması olarak ifade edilen "izin krizi" ile yüksek fiyatlı dergilere erişim sınırlamasını ifade eden "fiyatlandırma krizi"nin açık erişim dergi çalışmalarının gündeme gelmesini sağlayan tetikleyiciler olduğu belirtilir (Suber, 2003). Bireyleri, kütüphaneleri ve kurumları "fiyatlandırma krizi" ile karşı karşıya getiren olgu geleneksel basılı ve elektronik bilimsel dergilerin abonelik fiyatlarının sürekli artması ve bilimsel çalışma yazarlarının kendi çalışmalarını edinmek için bile para ödemek zorunda kalmasıdır. Basılı aboneliğe dayalı modellerde karşı karşıya gelinen bir diğer sınırlama ise yayınlanma ve teslim tarihi arasındaki farktır. Bu durum da araştırma sonuçlarının topluma geç yayılmasına neden olur. "İzin krizi" ise kütüphanelerin yüksek bedeller ödeyerek sahip oldukları dergilerin kullanımını sınırlandıran yasal ve teknolojik engellerden kaynaklı ortaya çıkar. Yasal engeller, telif hakları kanunundan ve lisans anlaşmalarından kaynaklanmakta, teknolojik engeller ise bir eserin belli bir ortamda, belli bir sayıda ya da belli bir tarihe kadar kullanılmasını sağlayan "sayısal hak yönetimi"nden kaynaklanmaktadır (Atılgan ve Keten, 2008; McCulloch, 2006: 337; Suber, 2003). Açık erişimli dergiler iki biçimde olabilir. İlki açık erişim araçlarını (açık kaynak kodlu yazılımları) kullanarak oluşturulan açık erişim dergileridir. İkincisi ise kendi kendine arşivleme olarak ifade edilebilir. Kendi kendine arşivleme de dört farklı biçimde karşımıza çıkar.

Bunlar; açık arşivler, kurumsal arşivler, konusal arşivler ve yazarların kendi web sayfalarındaki çalışmalardır (Atılgan ve Keten, 2008; Holt, 2006; Björk, 2004). Açık arşivin akademisyenler, araştırmacılar, okuyucular, kütüphaneler ve kurumlar için faydaları şu şekilde sıralanabilir (Atılgan ve Keten, 2008; McCulloch, 2006: 339):

* Araştırma sonuçları daha çok kişiye ulaşmaktadır.
* Atıf oranları yükselmektedir.
* Dergilerin etki faktörleri artmaktadır.
* Güvenilir, doğru üst veri bilgisi sağlamaktadır.
* Uzun süreli koruma sağlamaktadır.
* Bilimsel iletişimi güçlendirmektedir.
* Bilgiye erişim yolları çeşitlenmektedir.
* Dergi fiyatlarındaki dengenin korunması sağlanmaktadır.
* Farklı dillerdeki bilimsel bilgi paylaşılabilmektedir.
* Kültürel mirasın korunmasına katkı sağlanmaktadır.

Yararlarına karşın açık erişimin problemleri de vardır (Atılgan ve Keten, 2008; Björk, 2004):

* Yasal yapı
* Bilgi teknolojileri – altyapı
* İşletme modelleri
* Dizinleme hizmetleri ve standartlar
* Akademik ödül sistemi
* Pazarlama ve kritik kitle

Açık erişim kavramının tüm yönleri ile ele alınması ve bir sistematiğe oturtulmasına yönelik ilk çalışma 2002'de Budapeşte Açık Erişim Bildirgesi'nin yayımlanmasıyla başlamıştır. Daha sonra Bethesda ve Berlin'de yapılan toplantılarda da açık erişim

konusu detaylı bir biçimde ele alınmıştır (Kayaoğlu, 2006: 33-36). Kamu fonlarıyla yapılan araştırmaların sonuçlarının açık erişimli olarak arşivlenmesi konusunda ABD, Avusturya gibi ülkelerde hazırlanan yasa tasarıları da önemli girişimlerdir. Bu konuda ilk somut adım 2007'nin son günlerinde Amerikan Ulusal Sağlık Enstitüsü yayınlarının açık erişimini zorunlu kılan yasanın parlamentonun onayını almasıyla ABD'de atılmıştır. Diğer bir gelişme ise, açık erişimli dergilerde yayın yapan yazarları yakından ilgilendiren Bilimsel Yayıncılık ve Akademik Kaynaklar Koalisyonu (*The Scholarly Publishing and Academic Resources Coalition* –SPARC) girişimidir. Bu girişimin ortaya çıkması, yazarların makalelerini yayınladıkları dergi yayıncısı ile yaptıkları lisans anlaşması sonucunda kendilerine getirilen kısıtlamaları (sınıfta kullanmak, web sayfasında yayınlamak, istediği kişiye göndermek, açık arşive koymak vb.) önleme çabasından doğmuştur. Bundan dolayı da Creative Commons ve Science Commons ile işbirliği yaparak SPARC Author Addendum geliştirilmiştir. Bu doküman sayesinde yazarların haklarını tamamen yayıncıya devretmemesi konusunda ciddi bir adım atılmıştır. Yazar, SPARC tarafından hazırlanan bu dokümanı doldurduktan sonra kendisine sunulan lisans anlaşmasına ekleyerek yayıncıya sunmakta ve böylece yayım ve çoğaltım hakkının kendisinde kalmasını garantilemektedir (Atılgan ve Keten, 2008).

Türkiye'de açık erişim kavramı ilk olarak dar bir çerçevede tartışılmaya başlanmıştır. 1999'un sonunda kurulan Açık Erişim ve Kurumsal Arşivler Çalışma Grubu (ANKOS) 2001 yılında SPARC'ı desteklemeye başlamış ve daha sonra da SPARC yürütme kurulu üyesi olmuştur. ANKOS'un üniversite kütüphanelerine yönelik önemli etkilerinden biri açık erişim kavramının üniversitelerde yeşermesidir. Açık erişime ilişkin ilk bilimsel su-

nunun 2002'de yapıldığı bir toplantıda ANKOS Başkanı tarafından "Kurumsal Arşivler" adı kullanılmıştır. Açık erişim ya da kurumsal arşiv kavramına yönelik ilk ulusal çalışmalar ise 2005'in başında üniversitelerde konuşulmaya başlamıştır. Açık erişim faaliyetleri 2005 sonunda hız kazanmıştır. Dünyada basılı dergi fiyatlarındaki hızlı artış ve yayıncılıkta kendini gösteren tekeli kırma isteği açık erişim dergi hareketinin gelişiminin temel motivasyonu olmuştur. Ülkemizde de açık erişim ve kurumsal açık arşivler konusunda son yıllarda önemli gelişmeler gözlenmektedir (Atılgan ve Keten, 2008).

Bilimsel dergi yönetimi konusunda ele alınabilecek son gelişmelerden biri de Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu'na (TÜBİTAK) bağlı Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi bünyesinde Eylül 2013'te başlatılan DergiPark Projesi isimli projedir. Proje ile akademik dergiler için web üzerinden yayınlama hizmeti verilmesinin yanı sıra elektronik ortamda bir dergi süreç yönetimi sisteminin kurulması da amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda da Açık Dergi Sistemleri'nin kullanılmasına karar verildiği belirtilir. Açık Dergi Sistemleri, açık erişimi ve elektronik yayımcılığı desteklemek üzere geliştirilmiş, dergi yayımlama sürecini yönetmek ve sunmak için ücretsiz olarak bilim dünyası ile paylaşılmış bir sistemdir. Açık Dergi Sistemleri bilimsel dergilerin çevrimiçi yönetimi ve yayını için açık kaynak kodlu bir sistem olup üzerindeki dergilerin açık erişimli sunulması zorunluluğu yoktur. Bu platform üzerinde dergiler makalelerini ücretli sunabildikleri gibi kullanıcılar açık dergi biçiminde makalelere ücretsiz de erişebilir (TÜBİTAK ULAKBİM, 2014a; TÜBİTAK ULAKBİM, 2014b; TÜBİTAK ULAKBİM, 2014c). Bu girişimin açık dergi hareketi içinde yer alabileceği söylenemez. Sadece dergi yayımcılığı için açık kaynak kodlu bir platform kullanıma sunulmuştur.

4) ÇEVRİMİÇİ AÇIK DERS İÇERİĞİ ÜRETİMİNDEKİ GELİŞMELER

1998'de internette *dot-com* patlaması olarak bilinen internet tabanlı şirketlerin yükselişi döneminde çevrimiçi piyasalardan çokça gelir elde edilebileceği düşüncesi hâkimdi. ABD'de seçkin olarak nitelenebilecek bazı kuruluşlar *dot-com*'un yükselişinin doruğunda çevrimiçi ders malzemeleri ile ilgilenmeye başladı. Bu durumun etkisiyle Fathom ve AllLearn girişimleri çevrimiçi ders malzemelerinden gelir elde etme motivasyonuyla kuruldu.

1990'ların sonuna doğru yükseköğretim yetkilileri –özellikle de ABD'de– internetin ticareti dönüştürücü gücüyle yakından ilgilendi ve üniversiteler internetin eğitimi dönüştürme potansiyeline ilgi duyarak ağ ortamını kendi arzuları doğrultusunda şekillendirmek istedi. Bu anlamda da Columbia Üniversitesi tarafından yürütülen Fathom ortaya çıktı. Eş zamanlı olarak AllLearn de Oxford, Princeton, Stanford ve Yale üniversiteleri tarafından tasarlanarak 2000'lerin başında internet üzerinde çalışmaya başladı (Walsh, 2011: 24). Aynı dönemde danışmanlık şirketi Merrill Lynch raporlarında da ABD'deki çevrimiçi yüksek eğitim piyasasının 1999'da 1,2 milyon dolardan 2003'te 7 milyon dolara çıkacağı öngörülmüştür (Zemsky, 2009: 145).

Dot-com piyasasının yükseldiği bir dönemde ortaya çıkan bu girişimler, üniversitelerin –dijital çağı kaçırma korkusuyla– hızla hareket etmezlerse rekabet dışı kalabilecekleri endişesiyle bağlantılıdır. Fathom ve AllLearn'ın gelişimi yüksek eğitimin geleneksel rollerinin gittikçe daha fazla sorgulandığı bir döneme denk düşmüştür (Walsh, 2011: 25). Fathom, ABD ve İngiltere ortaklığındaki kuruluşların kâr amaçlı birlikteliği ile oluşurken; AllLearn, kâr amaçlı bir birlik değildir. AllLearn, birlikte hareket ettiği üniversitelerin mezunlarına, çevrimiçi ders malzemelerini, sadece kendine gelir oluşturma amacıyla ücret karşılığında

sunma yoluna gitmiştir. Bu tür girişimler günümüzde mevcut değildir. Fathom 2003'te, AllLearn ise 2006'da sonlanmıştır. Ancak bu girişimler kendilerinden sonra gelen çevrimiçi ders malzemeleri projelerine örnek olmuştur (Walsh, 2011: 25).

Fathom ve AllLearn dışında, günümüzde çevrimiçi hizmet vermeyi sürdüren açık ders malzemeleri girişimleri vardır. MIT'in (*Massachusetts Institute of Technology*) geliştirdiği bir proje bunlar arasında öne çıkmıştır. Entelektüel insancıllık ile üniversitenin marka tanıtımının (projenin başarısı MIT'in başarısıdır) birbiri ile uyumundan doğan MIT'in projesi ABD üniversitelerinden tüm dünyaya yayılmaya başlamıştır. ABD'de ilk önceleri Utah Eyalet Üniversitesi, Johns Hopkins Kamu Sağlık Okulu, Tufts Üniversitesi gibi kurumlar ve daha sonra ise Defense Acquisition Üniversitesi, Harvard Hukuk Okulu, Michigan Eyalet Üniversitesi, UMass Boston, California Üniversitesi, Michigan School of Information Üniversitesi, Notre Dame Üniversitesi, Utah Valley Eyalet Koleji, Wheelock Koleji gibi eğitim kurumları kendi açık ders malzemelerini oluşturmaya başlamıştır. İngiltere'de ise İngiltere Açık Üniversitesi, Ekim 2006'da 5,6 milyon sterlinlik bir bütçeyle ellerindeki ders araçlarını ve gereçlerini "açık eğitim kaynakları" adıyla kullanıma açmıştır. Çin'de de Eğitim İçin Açık Kaynaklar (*China Open Resources for Education* –CORE) konsorsiyumu oluşturulmuştur. Konsorsiyumda 150'den fazla üniversite vardır. Fransa ise açık ders malzemelerini oluşturmak amacıyla Paris-Tech konsorsiyumunu kurmuştur. Japonya'da 10'dan fazla üniversitede açık ders malzemeleri portalı vardır. İspanya, Portekiz ve Güney Amerika'daki Latin ülkelerinin üniversiteleri de açık ders malzemeleri için Universia konsorsiyumunu kurmuştur.

Açık Ders Malzemeleri projelerinin uluslararası düzeyde bir çatı altında toplanması için Uluslararası Açık Ders Malzemeleri

Konsorsiyumu (*OpenCourseWare Consortium*-OCW) kurulmuştur ve yaklaşık 20 ülke dahil olmuştur. Kurulmasındaki amaçlar açık ders malzemeleri projelerine başka ülkelerin de başlamasını sağlamak, benzer projeleri desteklemek, devamını sağlamak ve etkinliğini arttırmanın yollarını araştırmaktır (Kubuş vd., 2008). Konsorsiyum, 2005'te Hewlett Vakfı'ndan gelen bağışlarla oluşturulmuştur ve ilk resmi toplantısını Eylül 2005'te yapmıştır. Bu toplantıda üç temel amaç belirlenmiştir. İlki, dünyada açık eğitim materyallerinin benimsenmesinin teşviki ile açık ders malzemelerinin etkisini genişletmektir. Diğer ikisi ise açık ders malzemeleri projesinin geliştirilmesini teşvik etmek ve projenin etkisini genişletip maliyetlerini azaltarak uzun dönemli sürdürülebilirliğini sağlamaktır (Carson, 2009: 28). Konsorsiyum yakın zamana kadar MIT'in bir yan kuruluşu olarak çalışmıştır. Konsorsiyumun ilk yöneticisi bir MIT çalışanıdır ve Hewlett Vakfı'ndan yapılan bağışlar konsorsiyum adına MIT'e verilmiştir. MIT bağışın nasıl harcanacağı noktasında yetkili kurum olmuştur. Temmuz 2008'de ise konsorsiyum MIT'ten bağımsız organizasyonlarla birleşmiş ve bu durum konsorsiyumun kendini yönetmesinde ve mali kararları almasında kendisinin belirleyici olmasını sağlamıştır. Konsorsiyumun liderlik yapısı da değişmiş; çeşitli üye kurumların temsilcilerinden bir yönetim kurulu oluşturulmuştur (Walsh, 2011: 78). Konsorsiyum, yüzlerce yükseköğrenim kurumunu bünyesinde barındırmıştır. Özellikle de İngilizce konuşmayan Asya bölgesinde güçlü bir büyüme gözlemlenmiştir (Members, 2011). Bununla birlikte ABD'nin önde gelen eğitim kurumları, Açık Ders Malzemeleri fikrini benimsemeye çok da fazla yanaşmamıştır. Bu anlamda MIT'in projesinin hem bir avantaj hem de bir çekişme unsuru olarak görüldüğü söylenebilir. MIT'in projede önemli bir aktör olması projenin bazı kurumlar tarafından benimsenmesini hızlandırırken

bazı kurumlarda ise bu durumun ters bir etkisi olmuştur. MIT'in gölgesinde bir üniversite imajı çizmek istemediklerinden bazı önde gelen ABD üniversitelerinin bu projeye dâhil olmak istemediğini söylemek mümkündür (Walsh, 2011: 78).

a) Ortaya Çıkan Modeller

Uzaktan eğitim, e-öğrenim ve e-öğrenim malzemeleri, müfredat ve açıklık (ücret temelli herkesin erişip erişememesi anlamında) temelinde ele alındığında dört tip modelden söz etmek mümkündür. Bunlar; müfredata dayalı ücretli, müfredata dayalı ücretsiz, müfredata dayalı olmayan ücretli ve müfredata dayalı olmayan ücretsiz modellerdir.

Müfredata dayalı ücretli model, eğitim kurumlarının, eğitim almak isteyen kişilere yönelik planlı bir öğretim yöntemine bağlı olarak ve belirli bir ücret karşılığında eğitim vermesidir. Eğitim almak isteyenler, ödeyecekleri ücret karşılığında diploma ya da sertifika alabilmektedir. Kurumların uzaktan eğitim merkezleri, sanal üniversiteler, açık ders malzemelerinden hazırlanan kitlesel açık çevrimiçi kursları ücretli sertifika veren türleri (Coursera ve UDACITY örnekleri), e-öğrenme hizmeti veren özel şirketler

Tablo 3) e-Öğrenme Modelleri

e-Öğrenme Modelleri	Örnekler
Müfredata dayalı ücretli model	Uzaktan eğitim merkezleri, Sanal Üniversite, MOOC (Sertifika Alma Durumunda)
Müfredata dayalı ücretsiz model	MOOC (edX), geleneksel eğitimi tamamlayıcı çevrimiçi eğitimler (web destekli sınıf içi öğrenme)
Müfredata dayalı olmayan ücretli model	Akademik Dergiler, Ders Kitapları
Müfredata dayalı olmayan ücretsiz model	Açık Eğitim Kaynakları Hareketi (Açık Ders Malzemeleri, Açık Erişim Dergi Hareketi, Açık Ders Kitabı Hareketi)

(Skillsoft vb.) bu modelin örnekleridir. Müfredata dayalı ücretsiz model eğitim kurumlarının, eğitim almak isteyen kişilere planlı bir öğretim yöntemine bağlı olarak ücretsiz eğitim vermesidir. Kitlesel açık çevrimiçi kursların ücret istemeyen girişimleri (edX) ile geleneksel eğitimi tamamlayıcı çevrimiçi eğitimler (web destekli sınıf içi öğrenme gibi) bu modelin örnekleridir. Müfredata dayalı olmayan ücretli model, bir müfredata bağlı olmadan, belli oranlarda ücret ödemenin gerekli olduğu e-öğrenim malzemeleridir. E-öğrenim materyalleri, belirli bir ücret ödeyerek alınabilen akademik dergiler ve ders kitapları bu modelin örnekleridir. Müfredata dayalı olmayan ücretsiz modelse bir müfredata bağlı olmayan ve belirli bir ücretin ödenmesinin gerekmediği e-öğrenim malzemeleridir. Açık eğitim kaynakları hareketi içinde yer alan açık ders malzemeleri, açık erişim dergi hareketi ve açık ders kitabı hareketi bu modelin örnekleridir.

E-öğrenim modelleri incelendiğinde uzaktan eğitim modelleri ile açık erişim modelleri arasında gerilimli bir ilişki olduğu görülür. Uzaktan eğitim yaklaşımlarının daha tecimsel bir boyut taşırken açık erişim yaklaşımları kullanıcılarına ücretsiz modeller sunar. Bununla birlikte açık erişim yaklaşımlarından türeyen MOOC'ların bazılarında ticari eğilimler de görülmektedir.

Bilgi tabanlı ekonominin, iş piyasasının ihtiyaç duyduğu becerileri sağlama amaçlı eğitim ve öğretim düzeyini geliştirmek istemesi faklı modellerin ortaya çıkmasına temel oluşturmaktadır. Bu modellerin ortaya çıkmasındaki bir başka etken ise geleneksel eğitim uygulamalarının maliyetinin, yeni iletişim teknolojileri aracılığıyla öğrencilere kitlesel olarak ulaşabilmenin getirdiği maliyetten daha fazla olduğu yönündeki görüştür. Kazançlı niş piyasalara (deniz aşırı ülke öğrencileri, orta yaşlı öğrenciler gibi) ulaşma isteği de bu modellerin ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Eğitimi topluma ve dezavantajlı kesimlere yayma temelli açık üniversite pratiği süreç içinde uzaktan eğitim ve açık erişim gibi iki ana dala ayrılmıştır. Uzaktan eğitim pratiklerinin sanal üniversite, kamu çevrimiçi üniversiteleri, üniversitelerin uzaktan eğitim merkezlerinin uygulamaları ile web destekli sınıf içi öğrenme yöntemleri biçiminde daha tecimsel nitelikli devam ettiği görülürken açık erişim uygulamalarının, eğitimi topluma ve dezavantajlı kesimlere yayma amaçlı açık eğitim kaynakları hareketi temelinde geliştiği belirtilmelidir.

Açık eğitim kaynakları hareketi içinde yer alan açık ders malzemeleri hareketinin ortaya çıkışı ve ilerleyişi ise diğer açık erişim yaklaşımlarından farklı saikler üzerinden gelişmiştir. Özellikle MIT'in öncülüğünde gelişen projede, üniversitenin kendi ders materyallerini tüm dünyaya açıp niteliksel açıdan üstün bir konumda olduğunu vurgulama amacı güttüğü görülmektedir. Bir halkla ilişkiler çabası olarak da ifade edilebilecek bu girişimle küresel çapta üniversitenin marka değerinin arttırılması da amaçlanmaktadır. Bu durum, derslerin planları, yöntemleri için telif hakkı sorunu olmayan araç gereçleri sağlayarak eğitimde fırsat eşitliği yönünde bir girişim olarak da ele alınabilir. Açık ders malzemeleri hareketi içinde kurumların ticari ve reklama dayalı yaklaşımları olmasına rağmen özgür yazılım felsefesinin köklerinden beslenmiş olmanın getirdiği dinamiklerle paylaşım, dayanışma, işbirliği gibi etik kodlara da önem verildiği görülmektedir.

5) TECİMSELLEŞME VE ORTAYA ÇIKAN GERİLİMLER

Dünyada görülen uzaktan eğitim uygulamalarındaki tecimselleşme yönelimlerine benzer bir durumun Türkiye'deki uzaktan eğitim pratikleri için de geçerli olduğundan söz etmek henüz mümkün değildir. Buna karşın uzaktan eğitim uygulamala-

rından yararlanmak isteyenlerden belirli bir ücret istendiği de görülmektedir.

Türkiye'deki üniversitelerin uzaktan eğitim merkezlerine gönderilen soru formunda "Kurumlarınıza uzaktan eğitim uygulamaları ile maddi bir kazanç sağlıyor musunuz?" sorusuna 25 kurumdan 15'i "hayır" demiş, 5 kurum soruya yanıt vermemiş ve sadece 5 kurum "evet" demiştir. Bu soruya yanıt veren üniversiteler devlet ve vakıf üniversiteleri bağlamında iki kısımda incelendiğinde anlamlı sonuçlara ulaşabilmek mümkündür (Çoban, 2014: 218). Devlet üniversiteleri uzaktan eğitim mevzuatı gereği uzaktan eğitim uygulamalarından kâr elde etmemekte; bu uygulamalardan gelir elde edebilmektedir. Bununla birlikte uzaktan eğitim uygulamalarından üniversitelerde yer alan Sağlık, Kültür ve Spor Daire Başkanlığı bütçesine de pay gitmektedir ve bu pay öğrenciler için harcanmaktadır. Geriye kalan pay da eğitmenler ve uzaktan eğitim uygulamalarını sürdüren kurumların harcamaları için kullanılır. Türkiye'de yakın zamanda ortaya çıkan önemli bir diğer durumdan daha bahsetmek gerekir. Türkiye'de üniversitelerin örgün eğitim programlarındaki harç ücretlerinin kaldırılmasıyla Sağlık, Kültür ve Spor Daire başkanlıklarının gelirleri düşmüştür. Örneğin Ankara Üniversitesi Sağlık, Kültür ve Spor Daire Başkanlığı'nın uzaktan eğitim uygulamalarından elde ettiği gelir tüm gelirlerinin %60'ına denk gelmektedir. Dolayısıyla uzaktan eğitim uygulamalarından elde edilen gelir önemli hale gelmiştir ve bu durum –yeniden yapılanma ile uyumlu olarak– neo-liberal kemer sıkma politikaları nedeniyle eğitimin payındaki düşüşün uzaktan eğitimle dengelenmeye çalışıldığını göstermektedir.

Vakıf üniversiteleri incelendiğinde ise bu üniversitelerin devlet üniversitelerinin tersine uzaktan eğitim uygulamaları için is-

tedikleri gibi fiyat belirledikleri, bu anlamda da gerek diploma gerekse de sertifika programlarıyla kâr elde etmeye çalıştıkları görülmektedir. 6 vakıf üniversitesine soru formu gönderilmiştir ve 2 üniversite gelir elde ettiğini, 2 üniversite etmediğini belirtmiştir. Diğer 2 üniversite ise yanıt vermemiştir. Uzaktan eğitim uygulamalarından gelir elde edilmediğini belirten yanıtların aslında üniversitelerin kâr edememesini; gelir elde edildiğinin belirtildiği yanıtlar ise kâr edildiğini yansıtmaktadır. Vakıf üniversitelerinin uzaktan eğitim uygulamalarını tecimselleşme yönlü kullandığı görülürken; bu üniversiteler içinde uzaktan eğitim altyapısını yeni oluşturanların henüz kâr elde etmediği sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu sonuçlar doğrultusunda dünyada ve Türkiye'de uzaktan eğitim uygulamalarının Refah Devleti dönemi ve yeniden yapılanma sonrası döneme ilişkin özellikleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 4) Dünya'da ve Türkiye'de Uzaktan Eğitim Uygulamaları

	Refah Devleti Dönemi	Yeniden Yapılanma Sonrası Dönem
Dünya	Uzaktan eğitimin amacı eğitimi daha çok kişiye yaymak ve dezavantajlıları da kapsamak.	Tecimsel yönelimlerin ağırlığı altında işleyişini sürdürmektedir. Bu dönemde maddi kazanç yönelimli uzaktan eğitim kuruluşları ortaya çıkmıştır.
Türkiye	Uzaktan eğitimin amacı eğitimi daha çok kişiye yaymak ve dezavantajlıları da kapsamak.	Neo-liberal kemer sıkma politikaları nedeniyle eğitimin payındaki düşüş uzaktan eğitimle dengelenmeye çalışılmaktadır. Tecimsel yönelimlerin ağırlığı devam etmektedir.

Refah Devleti döneminde eğitimi daha çok insana yaymak ve dezavantajlıları da kapsamak biçiminde gelişen açık erişim yaklaşımları yeniden yapılanma sonrası ortaya çıkan tecimsel yönelimlerle gerilimli bir ilişkisi vardır. Açık eğitim kaynakları hareketinin bileşenlerini oluşturan açık kitap, açık dergi, açık ders malzemeleri hareketinin Refah Devleti nosyonlarıyla geli-

şimini sürdürdüğü görülürken tecimselleşme ile olan ilişkileri bu gerilimli noktaların temelidir.

Türkiye'de açık ders malzemeleri girişimi öncelikle Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) bünyesindeki Açık Ders Malzemeleri Projesi ile başlamıştır. Takip eden süreçte ise Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu (BTYK) kararlarıyla bu girişim TÜBİTAK'a geçmiş ve TÜBA yönetimi de politik yönelimler doğrultusunda değiştirilmiştir. Konunun TÜBA ile ilgili kısmında belirsizlikler hâlâ sürmektedir. TÜBA yönetiminin değişmesiyle açık ders malzemeleri projesinin geleceğinin ne olacağı tam olarak bilinmemektedir. Ayrıca dünyadaki gelişmelerden farklı olarak Türkiye'de açık ders malzemeleri hareketinden türeyen kitlesel açık çevrimiçi kurs örnekleri de bulunmamaktadır. TÜBA bünyesinde gerçekleştirilen açık ders malzemeleri hareketinin eğitimi daha çok insana yaymak ve dezavantajlıları da kapsamak biçiminde gelişen açık erişim yaklaşımlarının bir uzantısı olduğu söylenebilir. Türkiye'deki açık ders malzemeleri projesini dünyadaki örneklerinden ayıran önemli bir diğer nokta ise Türkiye'de politik alanda karar alıcıların kendi aralarındaki çekişmeleri projeye de taşıyarak projenin gelişimini engelleyebilecek bir noktaya getirmeleridir. Bu da siyasi alandaki karar alıcıların projenin gelişiminde önemli bir konumda olduğunu gösterir.

Türkiye'deki açık kitap hareketi incelendiğinde ise bu hareketin belirli bir yaygınlığa ulaştığını söylemek güçtür. Açık kitap hareketinin tecimselleşmeyle olan ilişkisi ise yurtdışındaki ülkelerden, özellikle de ABD örneğinden farklıdır. ABD'deki ders kitabı ücretlerinin oldukça yüksek olmasına bir tepki olarak açık kitap hareketinin ortaya çıktığı görülürken Türkiye'de açık kitap hareketi TÜBA ve TÜBİTAK çerçevesinde gelişimini sürdürmektedir. Bu kurumların harekete geçiş nedenlerinin te-

cimselleşmeyle bir ilgisi yoktur. TÜBA'nın açık kitap hareketi öğrencilerin kaliteli ders materyallerine ulaşması yönlüdür ve İngilizce ders kitaplarını Türkçeye kazandırma biçiminde gelişmiştir. TÜBİTAK'ın açık kitap girişimi ise oldukça yeni olup belli alanlarda animasyon ve simülasyon gibi yeni teknolojileri kitaplar içine yedirerek herkesin erişimine sunma amacını taşımaktadır. Dünyadaki uygulamalarla Türkiye'deki uygulamalar arasındaki önemli farklardan bir diğeri de açık kitap hareketinin

Tablo 5) Dünyada ve Türkiye'de Açık Erişim Uygulamaları

	Açık Erişim	
	Refah Devleti Dönemi	**Yeniden Yapılanma Sonrası Dönem**
Dünya	Açık erişimin amacı eğitimi daha çok kişiye yaymak ve dezavantajlıları da kapsamak.	Tecimsel yönelimlerin ağırlığı altında işleyişini sürdürmektedir. Tecimsel yönelimlere tepki olarak açık kitap, açık dergi girişimleri ortaya çıkmıştır. Açık ders malzemeleri girişimi de eğitimi daha çok kişiye yaymak ve dezavantajlıları kapsamak doğrultusunda gelişimini sürdürmektedir. Ancak ondan türeyen kitlesel açık çevrimiçi kursların tecimselleşmeye başladığı da belirtilmelidir.
Türkiye	Açık erişimin amacı eğitimi daha çok kişiye yaymak ve dezavantajlıları da kapsamak.	Tecimsel yönelimlerin ağırlığı altında işleyişini sürdürmektedir. Tecimsel yönelimlere tepki olarak açık dergi girişimleri ortaya çıkmıştır. Açık kitap hareketi dünyadaki gelişiminden farklı olarak ticarileşmeye karşı olarak ortaya çıkmamıştır. Açık kitap hareketinin dünyadaki benzerleriyle en büyük farkı hareketin aşağıdan değil, tepeden kurumların yönlendirmesiyle gelişmesidir. Açık ders malzemeleri hareketi eğitimi daha çok kişiye yaymak ve dezavantajlıları kapsamak doğrultusunda gelişmiştir. Türkiye'de bu hareketten türeyen kitlesel açık çevrimiçi kurs bulunmamaktadır. Açık ders malzemeleri hareketi Türkiye'de politik alanda yaşanan çekişmelerden kaynaklı sönümlenmeye yüz tutmuştur.

Türkiye'de tabandan gelen bir oluşum üzerinden hayata geçmediği aksine tepeden kurumların istemleri ve yönelimleri doğrultusunda şekillendiğidir.

Açık dergi hareketi ise dünyada, yasal ve teknolojik engellerle dergilere getirilen kullanım sınırlaması olarak ifade edilen "izin krizi" ve yüksek fiyatlı dergilere erişim sınırlılığını ifade eden "fiyatlandırma krizi"nin sonucunda ortaya çıkmıştır. Basılı dergi fiyatlarındaki hızlı artış ve yayıncılıkta kendisini gösteren tekelin kırılması amacı, açık erişim dergi hareketinin gelişiminin temel nedenidir. Türkiye'deki açık dergi girişimleri incelendiğinde de benzer sonuçlara ulaşmak mümkündür. Özellikle üniversitelerdeki kütüphanelerin kapalı/ticari dergicilik faaliyetlerine yıllık kütüphane bütçelerinden 2/3 oranında pay ayırdığı dikkate alındığında Türkiye'deki açık dergi hareketinin de bilimsel dergi yayıncılığındaki ticari eğilimlere karşı örgütlenmeye gitmesi; bu amaçla konsorsiyumlar kurması normaldir. Türkiye'de de açık dergi hareketinin dünyadaki gelişmelerle paralel bir seyir izlediği görülmektedir. Çıkan bu sonuçlar doğrultusunda dünyada ve Türkiye'de açık erişim uygulamalarının Refah Devleti dönemi ve yeniden yapılanma sonrası döneme ilişkin özellikleri Tablo 5'te gösterilmiştir.

Genel olarak bakıldığında uzaktan eğitim ve açık öğretim biçimlerinin kapitalizmin yeniden yapılanması sonucu tecimsel yönelimlerin baskısı altında olduğu görülür. Açık erişim biçiminde gelişen hareketlerin ise kapitalizmin yeniden yapılanması ile gerilimli bir ilişki içinde olduğu ortaya çıkmaktadır. Eğitimi daha çok insana yaymak ve dezavantajlıları da kapsamak doğrultusunda gelişen açık erişim yaklaşımları içindeki açık kitap, açık dergi ve açık ders malzemeleri girişimlerinin bu anlayış içerisin-

de devam ettiği görülürken özelikle dünyada görülen örnekleriyle açık kitap ve açık dergi yaklaşımlarında tecimselleşmeye yönelik tepkiler net bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Açık ders malzemeleri yaklaşımı da Refah Devleti döneminin nosyonları içinde gelişimini sürdürürken bu yaklaşımın türevleri olan kitlesel açık çevrimçi kursların tecimsel eğilimlerin ağırlığı doğrultusunda dönüşüme uğradığı görülmektedir. Bu anlamda açık erişim yaklaşımlarının ticarileşmeyle daha gerilimli bir ilişki içinde olduğu görülürken uzaktan eğitim yaklaşımlarının ise ticarileşme ile daha uyumlu bir görünüm sergilediği belirtilmelidir.

Yukarıdaki bölümde uzaktan eğitim, e-öğrenim ve e-öğrenim malzemelerinin, müfredat ve açıklık (ücret temelli herkesin erişip erişememesi anlamında) temelinde ele alındığında dört tip modeli olduğundan söz edilmişti. Bu modellerin yeniden yapılanma sonrası dönemle taşıdığı gerilimli ya da uyumlu ilişki Tablo 6'da gösterilmektedir.

Tablo 6) Yeniden Yapılanma Sonrası Dönemle İlişkisi Bağlamında e-Öğrenme Modelleri

e-Öğrenme Modelleri	Yeniden Yapılanma Sonra Dönemle İlişki
Müfredata dayalı ücretli model (Uzaktan eğitim merkezleri, Sanal Üniversite, MOOC -sertifika alma durumunda)	Uyumlu
Müfredata dayalı ücretsiz model (MOOC –Sertifikasız- geleneksel eğitimi tamamlayıcı çevrimiçi eğitimler/web destekli sınıf içi öğrenme)	Gerilimli
Müfredata dayalı olmayan ücretli model (Akademik dergiler, ders kitapları)	Uyumlu
Müfredata dayalı olmayan ücretsiz model (Açık ders malzemeleri, açık erişim dergi hareketi, açık ders kitabı hareketi)	Gerilimli

Tablo 6 incelendiğinde müfredata dayalı ücretli model ile müfredata dayalı olmayan ücretli modelin yeniden yapılanmayla uyumlu olduğu görülürken müfredata dayalı ücretsiz model ile müfredata dayalı olmayan ücretsiz modelin yeniden yapılanma ile gerilimli bir ilişkisi olduğu görülür. Bu gerilim, sermaye birikim sürecinin değer üretme krizlerinde toplumsal alanları yeniden tanımlama arzusu doğrultusunda uzaktan eğitimi ve açık öğrenimi tecimselleştirme isteğine, eğitim kurumlarının ya da açık eğitim kaynaklı hareketlerin eğitim almak isteyen kişilere belirli bir müfredata bağlı kalarak ya da kalmayarak ücretsiz eğitim vermesinden kaynaklanmaktadır. Yeniden yapılanma sonrası uyum ve gerilim ise temelde modellerin tecimsel bir yapıya sahip olup olmamasıyla bağlantılıdır.

Özgür açık kaynak kodlu yazılımlar açısından değerlendirildiğinde Türkiye'deki kurumların artan ticarileşme geriliminden –örneğin ABD'ye göre daha fazla– farkında olduğu görülür. ABD'de ticari yazılımların yaygın olarak kullanıldığı görülürken Türkiye'de 15 üniversite açık kaynak kodlu ÖYS yazılımını kullanmayı tercih etmektedir. Türkiye'nin önemli e-öğrenme projelerinden biri olan Fatih Projesi'nde ise özgür açık kaynak kodlu ya da kapalı/ticari yazılımlardan hangisinin kullanılacağına ilişkin net bir durumun hâlâ oluşmadığı ortaya çıkmaktadır. Proje yetkilileri iki yazılım biçiminin de kullanılabileceğini belirtirken, bu durum özgür açık kaynak kodlu yazılım kullanımının maliyetleri azaltıcı ve bunun da başka ülke piyasalarına girişte kolaylaştırıcı bir etken olarak görülmesinden kaynaklı olduğu söylenmelidir.

TÜBA'nın açık ders malzemeleri projesinde Creative Commons lisans felsefesiyle uyuşmayan noktalar da göze çarpmaktadır. Ulusal Açık Ders Malzemeleri Konsorsiyumu (UADMK),

ders malzemelerini çevrimiçi olarak açık bir biçimde sunan akademisyenlere parasal destek sunmaktadır ve bu açıdan Creative Commons felsefesinden ayrışmaktadır. Creative Commons felsefesinde eserlerini paylaşımda bulunanlara bu davranışlarını teşvik etme amaçlı herhangi bir parasal destek verilmez. Bu lisansı kullananlar maddi bir beklentiye sahip olmadan paylaşımlarını yapmaktadır. Creative Commons yaklaşımı özgür yazılım felsefesinden yola çıkan genel kamu lisansı hareketinden esinlendiğinden paylaşım üzerinden yükselen birikimin önemine vurgu yapar. Creative Commons ya da daha genel itibariyle ele alındığında özgür yazılım felsefesinde, bireyler yapılan işin maddi getirisine önem vermekten ziyade değişik motivasyonlar ile hareket etmektedir. Himanen (2005: 63-64), hacker örneğinden hareketle bu motivasyonların maddi kazanç elde etmekden ziyade "tutku" ve "kolektif olarak toplumsal değeri olan bir şey üretme" olduğunu belirtir. Bu anlamda TÜBA açık ders malzemeleri yaklaşımı özgür yazılım felsefesinin iş görme biçiminden farklılaşmaktadır. Bu durum Türkiye'deki açık ders malzemeleri yaklaşımının dünyadaki özgür yazılım felsefesinden beslenen açık ders malzemeleri yaklaşımı ile arasında gerilimli bir noktanın olduğunu işaret eder. TÜBA açık ders malzemeleri projesi, Creative Commons lisansı altında ders malzemelerinin paylaşımını esas almakla birlikte paylaşımda bulunma nedenleri çeşitlidir. Üniversite eğitimine olan talebin giderek artması, öğretim üyesi dağılımındaki dengesizlikler, internet ortamında Türkçe kaynak sayısının İngilizce kaynaklarla kıyaslandığında yetersiz olması bu girişimin temel motivasyonlarıdır.

6) SONUÇ

Dünyada ve Türkiye'de uzaktan eğitim ve açık erişim yaklaşımları ele alındığında uzaktan eğitim uygulamalarını dezavan-

tajlı grupların da yararlanabileceği ölçüde ticarileşmeden arındırmanın hakkaniyetli bir toplumun oluşumunda önemli olacağı belirtilmelidir.

Açık erişim kapsamındaki yazılım, dergi ve içerik sistemlerinin yeniden yapılanma sonrası artan tecimselleşmeye bir alternatif oluşturabildiğini söylemek mümkün değildir. Açık öğretim yönetim sistemleri (Moodle vd.) maliyetleri düşürmektedir ancak tecimselliğin zincirini kırabilmenin önündeki tek engel parasız olarak da sahip olunan bu ve benzeri yazılımları kurabilmek değildir. Engellerin yapısal ve teknolojik olduğunu söylemek gerekir. Açık erişim yaklaşımı her ne kadar tecimselliği aşındırma gizilgücü taşısa da henüz bu gücün yeniden yapılanmanın getirdiği tecimselleşmeye bir alternatif oluşturmadığı açıktır.

Ülkelerin politikalarını belirleyenlerin açık ve e-öğrenmeye yönelik kararlarında açık erişim hareketlerini tecimsel eğilimlerin baskısından koruyacak düzenlemelere yönelmesi önerilir. Bu doğrultuda Türkiye'deki karar alıcıların geçmişte yapılan açık erişim uygulamalarını dikkate alarak bu uygulamaları yürüten kişiler ile diyalog içinde bulunması gerekir. Geçmişteki açık erişim uygulamalarının sönümlenmeye yüz tutmasını engellemeye dönük çabalar içinde bulunularak özgürlükçü düşüncelerin önünü açıcı tutumlar sergilenmelidir. Böyle bir yaklaşım, Türkiye'deki açık erişim hareketinin dünyadaki benzerlerini takip etmesine daha çok imkân verecektir. Bu da Türkiye'deki açık erişim hareketlerinin daha sağlıklı gelişmesini ve sürdürmesini sağlayacaktır.

Kaynaklar

$22 Billion to be Spent on Videoconferencing and Telepresence Over the Next 5 Years (2012). İnfonetics. http://www.infonetics.com/pr/2012/-4Q11-Enterprise-Telepresence-and-Video-Conferencing-Market-Highligh-ts.asp Erişim Tarihi: 19.08.2012.

ders malzemelerini çevrimiçi olarak açık bir biçimde sunan akademisyenlere parasal destek sunmaktadır ve bu açıdan Creative Commons felsefesinden ayrışmaktadır. Creative Commons felsefesinde eserlerini paylaşımda bulunanlara bu davranışlarını teşvik etme amaçlı herhangi bir parasal destek verilmez. Bu lisansı kullananlar maddi bir beklentiye sahip olmadan paylaşımlarını yapmaktadır. Creative Commons yaklaşımı özgür yazılım felsefesinden yola çıkan genel kamu lisansı hareketinden esinlendiğinden paylaşım üzerinden yükselen birikimin önemine vurgu yapar. Creative Commons ya da daha genel itibariyle ele alındığında özgür yazılım felsefesinde, bireyler yapılan işin maddi getirisine önem vermekten ziyade değişik motivasyonlar ile hareket etmektedir. Himanen (2005: 63-64), hacker örneğinden hareketle bu motivasyonların maddi kazanç elde etmekden ziyade "tutku" ve "kolektif olarak toplumsal değeri olan bir şey üretme" olduğunu belirtir. Bu anlamda TÜBA açık ders malzemeleri yaklaşımı özgür yazılım felsefesinin iş görme biçiminden farklılaşmaktadır. Bu durum Türkiye'deki açık ders malzemeleri yaklaşımının dünyadaki özgür yazılım felsefesinden beslenen açık ders malzemeleri yaklaşımı ile arasında gerilimli bir noktanın olduğunu işaret eder. TÜBA açık ders malzemeleri projesi, Creative Commons lisansı altında ders malzemelerinin paylaşımını esas almakla birlikte paylaşımda bulunma nedenleri çeşitlidir. Üniversite eğitimine olan talebin giderek artması, öğretim üyesi dağılımındaki dengesizlikler, internet ortamında Türkçe kaynak sayısının İngilizce kaynaklarla kıyaslandığında yetersiz olması bu girişimin temel motivasyonlarıdır.

6) SONUÇ

Dünyada ve Türkiye'de uzaktan eğitim ve açık erişim yaklaşımları ele alındığında uzaktan eğitim uygulamalarını dezavan-

tajlı grupların da yararlanabileceği ölçüde ticarileşmeden arındırmanın hakkaniyetli bir toplumun oluşumunda önemli olacağı belirtilmelidir.

Açık erişim kapsamındaki yazılım, dergi ve içerik sistemlerinin yeniden yapılanma sonrası artan tecimselleşmeye bir alternatif oluşturabildiğini söylemek mümkün değildir. Açık öğretim yönetim sistemleri (Moodle vd.) maliyetleri düşürmektedir ancak tecimselliğin zincirini kırabilmenin önündeki tek engel parasız olarak da sahip olunan bu ve benzeri yazılımları kurabilmek değildir. Engellerin yapısal ve teknolojik olduğunu söylemek gerekir. Açık erişim yaklaşımı her ne kadar tecimselliği aşındırma gizilgücü taşısa da henüz bu gücün yeniden yapılanmanın getirdiği tecimselleşmeye bir alternatif oluşturmadığı açıktır.

Ülkelerin politikalarını belirleyenlerin açık ve e-öğrenmeye yönelik kararlarında açık erişim hareketlerini tecimsel eğilimlerin baskısından koruyacak düzenlemelere yönelmesi önerilir. Bu doğrultuda Türkiye'deki karar alıcıların geçmişte yapılan açık erişim uygulamalarını dikkate alarak bu uygulamaları yürüten kişiler ile diyalog içinde bulunması gerekir. Geçmişteki açık erişim uygulamalarının sönümlenmeye yüz tutmasını engellemeye dönük çabalar içinde bulunularak özgürlükçü düşüncelerin önünü açıcı tutumlar sergilenmelidir. Böyle bir yaklaşım, Türkiye'deki açık erişim hareketinin dünyadaki benzerlerini takip etmesine daha çok imkân verecektir. Bu da Türkiye'deki açık erişim hareketlerinin daha sağlıklı gelişmesini ve sürdürmesini sağlayacaktır.

Kaynaklar

$22 Billion to be Spent on Videoconferencing and Telepresence Over the Next 5 Years (2012). İnfonetics. http://www.infonetics.com/pr/2012/-4Q11-Enterprise-Telepresence-and-Video-Conferencing-Market-Highligh-ts.asp Erişim Tarihi: 19.08.2012.

About (2012). Creativecommons. http://creativecommons.org/about Erişim Tarihi: 07.08.2014.

Atılgan, Doğan ve Burcu Keten (2008). *Açık Erişim Olgusu ve Ankara Üniversitesi.* http://eprints.rclis.org/12203/1/Ankara_Universitesi_Bildiri_d-%C3%BCzeltilmis.pdf Erişim Tarihi: 25.03.2013.

Avrupa Komisyonu (2014). *Open Access.* http://ec.europa.eu/research/-science-society/index.cfm?fuseaction=public.topic&id=1294&lang-=1 Erişim Tarihi: 05.01.2014.

Balyer, Aydın ve Yüksel Gündüz (2010). "Değişik Ülkelerde ve Türkiye'de Sanal Üniversitenin Gelişimi, İşleyişi ve Sanal Üniversite Gerçeği." *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 10(2): 27-39.

Bates, Tony A.W. (2005). *Technology, E-Learning and Distance Education.* USA: Routledge.

Bayram, Fatih vd. (2009). *E-Üniversite: SCORM Uyumlu Modüler Öğrenim Yönetim Sistemlerinin Yükseköğretimde Kullanımı.* http://ab.org.tr/ab-09/bildiri/145.pdf Erişim Tarihi: 04.03.2014.

BigBlueButton (2012). Google. http://code.google.com/p/BigBlueButton Erişim Tarihi: 11.11.2012.

Björk, Bo-Christer (2004). "Open Access to Scientific Publications –an Analysis of the Barriers to Change?" *Information Research* 9(2).

Blackboard to Acquire Elluminate and Wimba (2010). Wimba. http://-www.wimba.com/company/newsroom/archive/blackboard_to_acquire_ellumina te_and_wimba Erişim Tarihi: 03.02.2014.

Brey, Philip (2003). *Ethical Issues for the Virtual University.* http://-www.europace.org/articles%20and%20reports/WG9_Final_Report.pdf Erişim Tarihi: 15.02.2013.

Brown, John Seely ve Paul Duguid (1996). "Universities in the Digital Age." *Change* 28(4): 10-19.

Carson, Steve (2009). "The Unwalled Garden: Growth of the OpenCourseWare Consortium, 2001-2008." *Open Learning: The Journal of Open, Distance and e-Learning* 24(1): 23-29.

Çoban, Serhat (2014). *Kapitalizmde Yeniden Yapılanma ve Eğitimde Bilgi ve İletişim Teknolojileri Kullanımı: Dünya'da ve Türkiye'de Açık ve E-Öğrenme Uygulamaları.* Ankara: AÜ Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Dauphin, Jean-Claude (2010). "UNESCO's Activities in FOSS for Education, Past, Current and Future Activities." *The Impact of Open Source Software on Education.* Ken Udas (der.) içinde. USA: Rice Uni. Pub. 147-157.

Dimdim Web Meeting Service Adds Collaboration Options (2010). CIO. http://www.cio.com.au/article/358976/dimdim_web_meeting_service_adds_collaboration_options Erişim Tarihi: 25.09.2014.

Distance Education Survey Result (2010). ITC. http://www.itcnetwork.-org/images/stories/itcannualsurveymay2011final.pdf Erişim: 19.04.2012.

Duran, Nazan (2007). *Öğrenme Yönetim Sistemleri İçin SCORM Uyumlu Bir Başvuru Modeli Geliştirilmesi.* İzmir: Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Education International ve Public Services International (1999). *The WTO and the Millennium Round: What is at Stake for Public Education? Common Concerns for Workers in Education and the Public Sector.* Belgium: EI-PSI Publication.

European OER Policy Project (2014). Creative Commons. http://wiki.-creativecommons.org/European_OER_Policy_Project Erişim: 17.02.2014.

Friesen, Norm ve Rory McGreal (2002). "11th International E-Learning Specifications." *The International Review of Research in Open and Distance Learning* 3(2): 261-265.

Geray, Haluk (2011). *Web Konferans Teknolojileri (2).* http://www.birgun.net/writer_index.php?category_code=1186995173&news_code=13227-50899&year=2011&month=12&day=01#.UM3yv2ecbW6 Erişim Tarihi: 03.02.2012.

Gladieux, Lawrence E.–Watson Scott Swail (1999). *The Virtual University and Educational Opportunity.* Washington: Educational Policy Institute.

Goddard, John ve James Cornford (2001). "Space, Place and the Virtual University." *Virtual University? Educational Environments of the Future.* Henk J. van der Molen (der.) içinde. London: Portland Press. 131-141.

Graham, Charles R. (2006). "Blended Learning System: Definition, Current Trends, Future Directions." *The Handbook of Blended Learning: Global Perspectives, Local Designs.* Curtis J. Bonk ve Charles J. Graham (der.) içinde. San Francisco: Pfeiffer. 3-21.

Himanen, Pekka (2005). *Hacker Etiği.* çev. Ş. Kaptan. İstanbul: Ayrıntı.

Hoic-Bozic, Natasa vd. (2009). "A Blended Learning Approach to Course: Design and Implementation." *IEEE Transactions on Education* 52(1): 19-30.

Holt, İlkay (2006). *Uluslararası Bir Açık Arşiv.* http://eprints.rclis.-org/7239/1/AB06_4Feb06.ppt Erişim Tarihi: 10.03.2014.

Kayaoğlu, Hülya Dilek (2006) "Açık Erişim Kavramı ve Gelişmekte Olan Bir Ülke Olarak Türkiye İçin Anlamı." *Türk Kütüphaneciliği* 20(1): 29-60.

Kubuş, Okan vd. (2008). *ODTÜ Açık Ders Malzemeleri Projesi Çalışmaları.* http://its.metu.edu.tr/yayin/icits08.pdf Erişim: 05.08.2014.

Kurşun, Engin (2011) *An Investigation of Incentives, Barriers and Values About the OER Movement In Turkish Universities: Implications for Policy Framework.* Ankara: ODTÜ Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Kylämä, Marja (2005). "The Finnish Virtual University and Finland's Path to a Learning Society." *Perspectives on Distance Education: Lifelong Learning & Distance Higher Education.* Christopher McIntosh (der.) içinde. Paris: UNESCO Publishing. 107-120.

LMS Enterprise-class Market Consolidates, while Growth in Number of Providers Splinters the Market Overall (2010). Bersin. http://www.bersin.com/News/Content.aspx?id=13516 Erişim Tarihi: 01.06.2014.

McCulloch, Emma (2006). "Taking Stock of Open Access: Progress and Issues." *Library Review* 55(6): 337-343.

MedOANet Açık Erişim Politikaları Uygulama İlkeleri (2013). Medoanet. http://medoanet.eu/sites/www.medoanet.eu/files/documents/MEDOANET2013_GUIDLine_dp_TR_ws.pdf Erişim Tarihi: 15.11. 014.

Members (2011). Open Courseware Consortium. http://www.ocwconsortium.org/en/members/members Erişim Tarihi: 17.09.2011.

Moodle Statistics (2012). Moodle. http://moodle.org/stats erişim: 6.6.2012.

Noble, David F. (1998). "Digital Diploma Mills: The Automation of Higher Education." *Science as Culture* 7(3): 354-368.

O'Leonard, Karen (2008). *The Corporate Learning Factbook.* USA: Bersin and Associates.

Paulsen, Morten Flate (2002). *Online Education Systems: Discussion and Definition of Terms.* https://www.porto.ucp.pt/open/curso/modulos/doc/Definition%20of%20Terms.pdf Erişim Tarihi: 18.05.2012.

Salesforce.com Acquires Dimdim (2012). Salesforce. http://www.salesforce.com/company/news-press/press-releases/2011/01/110106.jsp Erişim Tarihi: 01.11.2014.

Samuelson, Pamela (2006). "IBM's Pragmatic Embrace of Open Source." *Communications of the ACM* 49(10): 21-25.

Suber, Peter (2003). *Removing the Barriers to Research: An Introduction to Open Access for Librarians.* http://legacy.earlham.edu/~peters/writing/acrl.htm Erişim Tarihi: 15.02.2014.

Şen, Baha vd. (2010). *Düşük Maliyetli Web Tabanlı Uzaktan Eğitim Sistemi Uygulaması.* http://ab.org.tr/ab10/bildiri/39.pdf Erişim: 29.9.2013.

The 2010 Campus Computing Survey (2010). Campuscomputing. http://www.campuscomputing.net/sites/www.campuscomputing.net/files/Green-CampusComputing2010.pdf Erişim Tarihi: 03.10.2013.

Tonta, Yaşar (2008). "Open Access and Institutional Repositories." *Turkish Libraries in Transition: New Opportunities and Challenges.* Didar Bayır (der.) içinde. İstanbul: Turkish Librarians' Association. 27-47.

Top LMS Software (2015). Capterra. http://www.capterra.com/lear-ning-management-system-software/?utf8=%E2%9C%93&v=5#infographic Erişim Tarihi: 27.08.2015.

TÜBİTAK ULAKBİM (2014a). *DergiPark.* http://ulakbim.tubitak.gov.tr/tr/hizmetlerimiz/dergipark Erişim Tarihi: 20.04.2014.

TÜBİTAK Ulakbim (2014b). *DergiPark Mini Rehber.* http://ulakbim.tubitak.gov.tr/sites/images/Ulakbim/ads_ojs_mini_rehber.pdf Erişim Tarihi: 20.04.2014.

TÜBİTAK ULAKBİM (2014c). *Açık Dergi Sistemleri Elektronik Yayıncılık Rehberi.* http://ulakbim.tubitak.gov.tr/sites/images/Ulakbim/acik_dergi_sistemleri_elektronik_yayincilik_rehberi5.pdf Erişim: 20.04.2014.

Virtual Meeting Smackdown! 15 Top Web Conferencing Services Compared (2011). Socialbrite. http://www.socialbrite.org/2011/01/19/comparison-top-web-conferencing-services Erişim Tarihi: 24.09.2014.

Yorulmaz, Muhammet (2010). *Öğrenme ve İçerik Yönetim Sistemi (MOODLE) Başlangıç Kullanım Kılavuzu.* http://muh.baskent.edu.tr/images/fakulte/MoodleBaslangic.pdf Erişim Tarihi: 22.11.2014.

Zemsky, Robert (2009). *Making Reform Work: The Case for Transforming American Higher Education.* New Brunswick, NJ: Rutgers Uni. Press.

Walsh, Taylor (2011). *Unlocking the Gates: How and Why Leading Universities Are Opening Up Access to Their Courses.* Princeton University Press.

Webconferencing Comparison (2012). Webconferencing. http://webconferencing-comparison.com Erişim Tarihi: 25. 11. 2012.

Winston, Gordon C. ve David J. Zimmerman (2004). "Peer Effects in Higher Education." *College Choices: The Economics of Where to Go, When to Go, and How to Pay for It.* Caroline M. Hoxby (der.) içinde. Chicago: University of Chicago Press. 395-424.

Wu, Jen-Her vd. (2010). "A Study of Student Satisfaction in a Blended E-Learning System Environment." *Computers and Education* 55(1): 155-164.